

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание

Четвърта редовна сесия

58 заседание, петък, 8 мартъ 1918 година

(Открито отъ прѣдседателя д-ръ Д. К. Вачовъ въ 4 ч. и 15 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Отъ 244 народни прѣдставители разписали сж се въ списъка 194, отсъствуващъ 50. Значи, има нужното число народни прѣдставители, за да може засѣданието да се счита законно.

(Отсъствуващъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Захари Ангеловъ, Марчо Атанасовъ, Недѣлко Атанасовъ, Салимъ Ахмедовъ, Христо Божички, Константинъ Бозвелиевъ, Йонко Веселиновъ, Сжбо Георгиевъ, Атанасъ Германски, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Станчо Доневи, Константинъ Досевъ, Бешко Дуновъ, Иванъ х. Ивановъ, Сотиръ Календеровъ, Василь Карапанджовъ, Илия Каратаневъ, Иванъ М. Костовъ, Захари Кръстевъ, Янко Куцаровъ, Ангелъ Кундалевъ, Лазаръ Лазаровъ, Дамянъ Лихарски, Григоръ Маджунковъ, Христо Марковски, Хафузъ Сали Мехмедовъ, Георги Миневъ, Никола Мушановъ, Александъръ Недевъ, Велю Недѣлковъ, Колю Недѣлковъ, Адамъ Нейчевъ, Константинъ Николовъ, Тодоръ Ноевъ, Паскаль Паскалевъ, Венедиктъ Поповъ, Андрей Садразановъ, Гурко Серафимовъ, Христо Славейковъ, Георги Стоиловъ, Михаилъ Такевъ, Константинъ Торлаковъ, Якимъ Ушевъ, д-ръ Йосифъ Фаденхетъ, Исмаилъ Хакъ бей, Хашимъ бей, Иванъ Цановъ, Коста Ципорановъ, х. Махмудъ С. бей Шукриевъ и Юрданъ Юрдановъ)

Постѣпило е едно законодателно прѣдложение отъ народнитѣ прѣдставители г. г. Стефанъ Петковъ и Василь Гулевъ за измѣнение и допълнение закона за продаване нѣкои държавни гори въ Станимашка околия отъ 15 февруарий 1911 г. Ще се отпечати и раздаде на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Постѣпили сж нѣколко заявления за отпуски.

На търновския народенъ прѣдставителъ г. Паскаль Паскалевъ е разрѣшенъ отпускъ за 8, 9 и 11 того.

На старозагорския народенъ прѣдставителъ г. Недѣлко Бракаловъ е разрѣшенъ 4-дневенъ отпускъ, начиная отъ 11 того.

Бургазкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Джанкардашлийски моли да му се разрѣши 4-дневенъ отпускъ, считанъ отъ утрѣ. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Михаилъ Аврамовъ по семѣйни причини иска 15-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 11 того. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Кюстендилскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Христо Славейковъ съ телеграма моли да му се разрѣши 2-дневенъ отпускъ по домашни причини, считанъ отъ 7 того. Ползувалъ се е досега съ 20-дневенъ отпускъ. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Варненскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Стоянъ Божковъ моли, по домашни причини, да му се разрѣши 15-дневенъ отпускъ, начиная отъ 11 того. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Плѣвенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Бешко Дуновъ съобщава, че е на лѣчение въ градъ Плѣвень и моли да му се разрѣши отпускъ за отсъствията му отъ Парламента отъ 4 до 10 того включително. Които сж съгласни съ туй негово искане, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Русенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Велю Недѣлковъ моли да му се разрѣши 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ 11 того. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Плѣвенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Христо Бояджиевъ съ телеграма отъ Луковитъ . . .

Х. Бояджиевъ: Отказвамъ се отъ отпуска.

Прѣдседателъ: Пловдивскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Василь Коларовъ моли да му се зачете, че е прѣкаралъ въ отпускъ днитѣ 4 и 5 мартъ, прѣзъ които, по важни домашни причини, е билъ принуденъ да отсъствува. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката (Мнозинство) Прието.

Русенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Панко Вангеловъ иска 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ 11 того. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Пловдивскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Стоянъ Чешмеджиевъ иска 10-дневенъ отпускъ, начиная отъ 11 того. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Бургазкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Поповъ иска 6-дневенъ отпускъ, считанъ отъ 11 того. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Бургазкиятъ народенъ прѣдставителъ г. Стоянъ Шиваровъ иска 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ 11 того. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Гюмюрджинскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Начо Начевъ иска 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ 11 того. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Русенскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Станю Златевъ иска 6-дневенъ отпускъ, начиная отъ 11 того. Които сж съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Плѣвненскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Тодоръ Лукановъ моли да му се разрѣши 5-дневенъ отпускъ, начиная отъ 11 того. Които сжъ съгласни съ искането му, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Пристѣпиме къмъ дневния редъ.

На първо мѣсто е: продължение разискванията по първото четене на законопроекта за извънреденъ свръхсметъ кредитъ отъ 1.139.000.000 л. за посрѣщане нуждитъ по войната, започната на 1 октомврий 1915 г.

Има думата г. Илия Георговъ.

С. Момчевъ: Двѣ думи.

Прѣдседателъ: Какво има?

С. Момчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Извѣстно ви е, че бѣхме депозирали една интерпелация по прѣхраната. Бѣше опрѣдѣлено разглеждането ѝ въ по-миналия четвъртъкъ, но се отложи за вчерашния четвъртъкъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Знамъ, знамъ.

С. Момчевъ: Г. министъръ-прѣдседателъ каза, че ще отговори слѣдующия четвъртъкъ, но се отложи не знамъ за кога.

Прѣдседателъ: Завчера съобщихъ, че не съмъ въ състояние да прѣдседателствувамъ, по причина на умора.

С. Момчевъ: Вие знаете, че този въпросъ е много важенъ и безпокои както Камарата и народа, така и армията. Нашата група и цѣлата опозиция настоявахме най-силно непрѣмънно да се опрѣдѣли за тази интерпелация день, въ който да чуемъ думата на правителството, за да може да се успокои както Камарата, така и народътъ, и армията. Утрѣ въ сжбота, понеже нѣма прошения за докладване, ние настояваме да се свърши съ тази работа.

И. Георговъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители!

Д. Драгиевъ: Ние правимъ прѣдложение за опрѣдѣляне день за поставяне на дневенъ редъ интерпелацията, и вие сте длъжни да го гласувате.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Послѣ, сега има другъ думата.

С. Момчевъ: Нека отговори г. министъръ-прѣдседателъ.

С. Костурковъ: Г. министъръ-прѣдседателъ трѣбва да отговори. Ние сме депозирали много отдавна това запитване и трѣбваше досега да се отговори. Народното събрание се произнесе за вчера да бѣде разгледано.

Д. Теневъ: Два четвъртъка се минаха и все се отлага.

Д. Драгиевъ: Искамъ думата.

К. Пастуховъ: Защо така мълчите? Интерпелацията бѣ поставена на дневенъ редъ, но миналия четвъртъкъ г. министъръ-прѣдседателъ заяви, че не билъ готовъ, а завчера г. прѣдседателъ заяви, че нѣма сила да удържи едно заседание, затова да се отложи. Очевидно е, че тукъ се употребява една маневра, за да се осуети разглеждането на интерпелацията. Това е едно държане недостойно за една Камара. Не остава друго, г. прѣдседателю, освѣнъ да заявите, кога ще бѣдете здрави и въ положение да прѣдседателствувате.

Прѣдседателъ: Г. Пастуховъ! Не си позволявайте да оскърбявате. Никаква маневра не е.

К. Пастуховъ: Цѣла маневра е, защото само на едни дѣца може да се говори, че по причина на болестъ и липса на сили на прѣдседателя, не може да се разгледа една интерпелация. Ако въпросътъ е важенъ, липсата на сили може да се замѣни съ прѣсни сили. Нѣма никакви спънки за това. Очевидно е, че не е причина липсата на сили, а друго нѣщо — да се избѣгне отговорътъ.

Прѣдседателъ: Нищо друго не е.

К. Пастуховъ: Азъ съмъ противъ това да се третира по такъвъ начинъ Народното събрание. То показва, че не за-

читате едно учрѣждение, което по законитѣ на страната е върховно учрѣждение. И открито трѣбва да каже г. министъръ-прѣдседателъ: Желаетъ ли да отговори или не желаетъ по тия и тия причини, а не да се отлага въпросътъ до неизвѣстенъ за насъ день, т. е. до закриването на сесията.

Прѣдседателъ: Сега отъ мене чуите. Три дена наредъ, г-да, азъ слушахъ по четири часа на день. Най-послѣ и азъ съмъ уморенъ. Вие ако можете да излизате по нѣколко пжти и пакъ да бѣдете уморени, то още повече азъ съмъ уморенъ. Азъ ви казахъ, че съмъ уморенъ, пъкъ и сега виждате, че не съмъ добръ. Подпрѣдседателъ, както знаете, замина.

Нѣкой отъ крайната лѣвица: Изберете подпрѣдседателъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Азъ телеграфирахъ на подпрѣдседателя г. Момчиловъ днесъ да се завърне, за да помогне на прѣдседателя. Дѣйствително е така, както каза г. прѣдседателъ. Нали го виждате?

С. Костурковъ: Това разбираме, г. министре, но не разбираме друго: какъ така г. прѣдседателъ може да прѣдседателствува днесъ, а да не може да прѣдседателствува вчера? Какъ, да може да прѣдседателствува днесъ по други въпроси, а да не може да прѣдседателствува утрѣ, когато на дневенъ редъ ще бѣде интерпелацията? Това не можемъ да разберемъ, г. министъръ-прѣдседателю и г. прѣдседателю на Събраниято.

Д. Теневъ: (Къмъ прѣдседателя) Идете си у васъ, ще се намѣри другъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Вие ще дойдете!

Нѣкой отъ дѣсницата: Хайде, Дечо, качвай се!

Д. Теневъ: Вие си идете и недѣйте мисли повече.

Прѣдседателъ: Има думата г. Димитъръ Драгиевъ.

Д. Драгиевъ: Нека се признае, че запитването на цѣлата опозиция е запитване не вече какъ да бѣде уредена прѣхраната, а запитване по глада, който застрашава страната, . . .

Министъръ П. Пешевъ: Приказки.

Д. Драгиевъ: . . . и народното прѣдставителство въ изпълнение на своя длъгъ, отъ който се води, трѣбваше да опрѣдѣли день и то опрѣдѣли день миналия четвъртъкъ за разглеждане на това запитване.

Н. Калчевъ: На г. Дечо Теневъ има съставенъ актъ за укриване на храни.

Д. Драгиевъ: Изказаха се тогава съображения за отлагане на това разглеждане за вчерашния день. Когато г. прѣдседателъ заяви завчера, че не може да прѣдседателствува засѣданието, Народното събрание уважи това негово искане и вчера нѣмахме засѣдание. Но какво ни прѣдстои днесъ, какво сме длъжни да направимъ по този въпросъ? Най-малкото, което сме длъжни да направимъ по този въпросъ и ние отъ тази страна (Сочи лѣвицата), и вие отъ тая (Сочи дѣсницата), и г. г. министритѣ, и прѣдседателството на Камарата, е да опрѣдѣлимъ другъ день за разглеждане на тази интерпелация. Това именно ние искаме — да се опрѣдѣли день. Ние не искаме непрѣменно въ този часъ да бѣде разгледана, но кажете единъ день, . . .

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Споредъ правилника.

Д. Драгиевъ: . . . защото два пжти наредъ като отсрочихте и сега като мълчите и не опрѣдѣляте день, съ това вие правите този въпросъ да не се разглежда, вие нарушавате чл. 54 отъ правилника, който задължава народното прѣдставителство при подаването на една интерпелация да опрѣдѣли день за разглеждането ѝ. Опрѣдѣлете Вие този день, г. министре. Вие по-прѣди казахте, че за четвъртъкъ не сте готови — добръ, това се уважи; г. прѣдседателъ каза завчера, че не може да прѣдседателствува — и това се уважи; какво искате сега повече? Опрѣдѣлете единъ день — днесъ сме 8, на 15 или 28 да се разгледа, да

знаемъ, че тая интерпелация ще се разгледа — или пък кажете, че вие никакъ нѣма да отговорите на това запитване, за да се знае и то. Това сте длъжни да сторите сега въ туй заседание, това искаме ние.

Прѣдседателъ: Има надежда, че подпрѣдседателъ въ понеделникъ или вторникъ ще си дойде, затова да опрѣдѣлимъ въ четвъртъкъ да се отговори на това запитване, а сега да пристѣпимъ къмъ дневния редъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Дано бждемъ здрави до четвъртъкъ.

И. Георговъ: Г. г. народни прѣдставители! Нашата парламентарна група гласува за тритѣ досегашни военни кредити, макаръ че не одобряваше пѣтя, който бѣ възприело правителството за реализирането на народното обединение, пѣтъ, който ние смѣтаме, че съдържа една авантюра, пълна съ опасности. Ние не одобрявахме и вътрешната политика на правителството. Но ако въпрѣки това ние гласувахме за тритѣ военни кредити, това стана затова, защото ние смѣтахме, че веднѣжъ започната войната, една необходимостъ за защита на отечеството е да се вотира въ кредити за продължаването на войната. Но ние въ своитѣ досегашни рѣчи и декларации по военнитѣ кредити направихме нашитѣ резерви; ние протестирахме, че нашето правителство държеше едно пасивно поведение въ това врѣме, когато нѣкои отъ нашитѣ съюзници съ своята политика извикваха нови врагове и съ това продължаваха войната. Сега, когато се намира на дневенъ редъ четвъртиятъ воененъ кредитъ, нашата парламентарна група смѣта, че трѣбва да се произнесе върху политиката на правителството слѣдъ вотирането на третия воененъ кредитъ, да разгледа въпроса, дали то е дало на страната управление, достойно за самоотверженото дѣло, което българскитѣ граждани вършатъ на бойнитѣ полета, какъ се е отнесло то къмъ голѣмитѣ национални интереси, за защитата и прокарването на които то се нагърби, и полагало ли е то сериозни грижи, за да се тури край на войната, която е станала единъ изтрѣбителъ на воюващитѣ държави, единъ рушителъ на благосъстоянието на воюващитѣ народи и на тѣхнитѣ културни придобивки. При разискването на новия воененъ кредитъ нашата парламентарна група длъжи да заяви, че въ това врѣме, когато всички граждани, способни да носятъ оръжие, сѣ напуснали своитѣ домашни огнища, сѣ далечъ отъ всичко драго и скъпо за тѣхъ и жертвуватъ живота си за общото народно дѣло; въ това врѣме на свѣтло безкористие и на идеално себеотрицание, добродѣтели, проявявани отъ гражданитѣ на фронта, налагаше се на правителството и на неговитѣ органи отъ върховнитѣ интереси на българската нация повече отъ всѣки другъ пѣтъ да се движатъ въ управлението отъ безкористни побуди спрѣмо общитѣ и частни интереси, да се вдъхновяватъ отъ висшата справедливостъ къмъ всички граждани безъ разлика на партийни убѣждения, народностъ и външноевѣдане. Въ днешно врѣме, когато се рѣшаватъ сѣдбинитѣ на българското племе, управлението трѣбваше да бжде огледало на високитѣ морални качества на въоръжения народъ, въ управлението трѣбваше да блѣщи подражание на великитѣ примѣри на самопожертвувателностъ, давана отъ юнашкитѣ синове на България, то трѣбваше да бжде изразъ на стремежитѣ у най-добритѣ наши обществени дѣйци за едно възбуждане на нашето общество слѣдъ войната и за съграждане основа за единъ великодушенъ социаленъ идеалъ. Въмѣсто да се даде управление, за което копнѣеше всѣки добъръ български гражданинъ въ тая страна и особено всѣки истински демократъ, ние сме свидѣтели, че зацарува една пародия на управление, при което почти всички органи отъ най-горното до най-долното стѣпало на иерархическата стѣлба сѣ се прѣдали на егоистични цѣли, да се обогатяватъ за смѣтка на интереситѣ на гражданитѣ и държавата. Въ страната зацарува едно управление, което съ поддаването си на подкупничество внесе една отвратителна корупция въ срѣдата на всички, чиито интереси сѣ въ зависимостъ отъ органитѣ на властѣта, едно управление, при което сѣ се образували крѣжочи отъ посрѣдници между органитѣ на властѣта и населението, които крѣжочи хвърлятъ сѣмето на корупцията въ самото общество. А много органи отиватъ въ своя цинизмъ до тамъ, щото посѣгатъ върху интереситѣ и честѣта на сѣмействата на ония, чието самопожертвувание за защита на отечеството диктуваше дълбоко уважение къмъ тѣхъ и къмъ тѣхнитѣ сѣмейства. Но сѣ пакъ въ старитѣ прѣдѣли на България това управление срѣщна съпротивление у населението, изпитано въ политическитѣ борби, и разюз-

даностъта не смѣеше често пѣти да минава извѣстни граници, но не е тѣй въ новитѣ земи. Тамъ населението е принудено да понаса безропотно и най-възмутителнитѣ произволи и експлоатация на администрацията. Уви, такова управление владѣе и въ Македония, но то е още по-лошо въ териториитѣ на сръбската държава, които ние сме окупирали. Благодарение на голѣмитѣ произволи, които сѣ вършили нашитѣ административни органи въ сръбскитѣ територии, окупирани отъ насъ, ние създадохме почва, за да може отънѣ да се прѣдизвика тамъ единъ бунтъ, . . .

Г. Занковъ: Това не е вѣрно.

И. Георговъ: . . . и въ потушаването на тоя бунтъ се извършиха жестокости, които сѣ въ разрѣзъ съ голѣмата толерантностъ, извѣстна въ голѣмитѣ демокрации даже, на нашия народъ, толерантностъ, която е констатирана и въ доклада на Карнегиевата анкета. Развалата въ управлението се съпровождаше отъ една безскрупулна и безогледна спекулация, която се насърчаваше съ лоши примѣри отъ горѣ и въ която взематъ участие най-влиятелнитѣ лица на държавата, дори и депутати. Тая спекула имала за прѣдметъ користното използване жизненитѣ произведения, които сѣ били изнесени контрабанда въ това врѣме, когато населението е било заплашено отъ гладъ. За да прѣцѣнимъ голѣмата прѣстѣпностъ на закриляната отъ горѣ спекула, трѣбва да вземемъ въ съображение, че тя се върши въ това врѣме, когато въ окупитѣ гниятъ доблестнитѣ синове на България, за да гарантиратъ сигурността на държавата и на отдѣлнитѣ граждани.

Развалата на управлението и гешефтитѣ на силнитѣ на деня намиратъ свободно поле за проявление още повече затова, защото цензурата не позволява да се пише за произволитѣ и злоупотрѣблениета на управлението и за спекулитѣ на правителственитѣ привърженици. По този начинъ вилѣнната въ управлението и грабежитѣ на спекулата се скриватъ отъ публичния контролъ, се осигуряватъ срѣщу изобличенията и се запазватъ отъ едно заслужено наказание. Ако нашиятъ вотъ по четвъртия воененъ кредитъ трѣбва да почива върху прѣцѣнката на вътрѣшната политика на правителството, той би трѣбвало да бжде отрицателенъ.

Въ връзка съ прѣдложения воененъ кредитъ трѣбва да се произнесемъ и върху военнитѣ цѣли на правителството, върху политиката му за скорошното свършване на войната. Когато се прѣцѣнява политиката на правителството по военнитѣ цѣли, трѣбва да се вземе за мѣродавенъ критерий оная политика по този въпросъ, която се изповѣдаваше отъ нашата демократическа интелигенция и отъ съзнателната частъ на народнитѣ маси. Българската демократия се стремѣше да разрѣши националния въпросъ възъ основа на едно споразумѣние на народитѣ на Балканския полуостровъ, единствената основа, която би гарантирала спокойствието на Изтокъ и би отстранила опасността да стане Балканскитѣ полуостровъ арена на съперническитѣ борби на великитѣ сили, които прѣслѣдватъ империалистически цѣли на Изтокъ. Българската демократия бѣше си турила за идеалъ, щото на желаното отъ нея балканско споразумѣние да се даде форма на федерация. Но междусъюзническата война и влизането на България въ европейската война на страната на Централнитѣ сили отдалечи възможността за реализирането на една балканска федерация. Обаче днешното правителство, което носи всецѣло отговорността за сегашната изключителна война, трѣбваше да избѣгва, при поставянето на военнитѣ цѣли на България, да прѣдявява претенции върху територии, съставлящи частъ отъ Сърбия слѣдъ Берлинския конгресъ. Ако то отиде да иска анексиране на земи къмъ България, които сѣ принадлежали на сръбската държава прѣди 40 години, това показва, че то не се стѣснява да даде на освободителната война завоевателенъ характеръ и да потѣпка основнитѣ прѣдпоставки на единъ траенъ миръ на Балканитѣ. Правителството трѣбваше да постави военнитѣ цѣли на България върху националната правда и, слѣдователно, да се стреми за обединението къмъ България на ония земи, населението на които е проявило съзнанието на своята българска националностъ. Намѣсто това, правителството въ рѣшителни политически моменти напускате тая неизбѣжна основа. Съ рѣшението си да влѣзе въ европейската война, нашето правителство, съ договора си съ централнитѣ сили, е прѣдвидѣло анексирането къмъ България на Прокупле и Пожаревацъ, тогава когато въ навечерието на нашето намѣсване въ войната противъ Ромѣния то не си е осигурило Сѣверна

Добруджа за нашата военна помощ, която даде възможност на австро-германската армия да мине ромънският проход. Съ неприявяването на дипломатическа прѣдвидливост днешното правителство създаде на Германия положение да иска отъ насъ стопански изгоди, за да ни отстъпи Добруджа, която актътъ за учрѣдяването на Екзархията и европейската конференция въ Цариградъ смѣтаха за безспорно българска. Благодарение на тая лекомислена небрежност къмъ националното дѣло, Германия, а съ нея и нейнитѣ съюзници сега сѣ въ положение да искатъ отъ насъ да ни прѣдадатъ Добруджа срѣщу отстъпки, които засѣгатъ нашитѣ национални придобивки и нашия стопански животъ. Г. министрътъ на финанситѣ, прѣвъ делегатъ въ Букурещъ, ни каза тукъ, че макаръ въ прѣдварителнитѣ прѣговори Добруджа да се отстъпва на съюза, когато се сключва окончателенъ миръ, Добруджа ще се прѣдвиди, че се дава на България. Но ние знаемъ отъ достовѣренъ източникъ, че за да се съгласятъ нашитѣ съюзници да дадатъ Добруджа на България, всѣки единъ отъ тѣхъ е поставилъ своитѣ условия. Турция е поискала да ѝ се повърне голѣма частъ отъ ония земи, които ни отстъпи благодарение на нашата голѣма побѣда въ първата балканска война, благодарение на извънреднитѣ облаги, които тя имаше отъ нашия благоволителенъ къмъ нея неутралитетъ и най-послѣ, благодарение и като цѣна за нашата намѣса въ войната. Австрия, отъ своя страна, е прѣдвила да ѝ дадемъ онѣзи земи, която съставятъ вратата на Моравската долина. Съ това Австро-Унгария показва, че тя не се е отказала отъ своитѣ завоевателни намѣрения на Балканитѣ и специално въ Македония. Германия пъкъ е прѣдвила претенции не само върху желѣзницата Черна-вода—Кюстенджа, не само право върху пристанището Кюстенджа, но е поискала дори да ѝ се даде експлоатацията на нашитѣ минни богатства въ Македония и въ старитѣ прѣдѣли на царството. Тѣзи факти бѣха изнесени въ отговоръ на изявлението на г. Тончевъ отъ нашия другаръ Костурковъ. Обаче прѣдседателятъ запрети на стенографитѣ да отбѣлжватъ възреченията на г. Костурковъ, но съ това съмнѣвамъ се, че той е заличилъ претенцитѣ на нашитѣ съюзници; напротивъ, патриотизмътъ налагаше да се позволи тукъ да се изкажатъ тѣзи нѣща, да се издигне протестъ противъ тѣзи неоснователни претенции на нашитѣ съюзници срѣщу една върна съюзница, каквато бѣше България, и тогава, може би, тѣ щѣха да се стѣсняватъ. Нашето млчание можа да се вземе като една готовностъ, че приемаме тѣзи чудовищни искания, които предявяватъ нашитѣ съюзници спрѣмо насъ.

Г. г. народни прѣдставители! Очевидно е, че при политическото използване на войната правителството не е показало нужното умѣние и надлежния интересъ, за да постигне народното обединение и да гарантира независимостта на обединена България. Очевидно е, че то не е защитило, както трѣбва, голѣмитѣ национални интереси, съ ржководеното на които то бѣ се нагърбило само, слѣдъ като разтури два пѣти Народното събрание. Слѣдователно, и отъ гледна точка на прѣцѣпка на политиката, която правителството водѣше и води по национални въпросъ, то не заслужава да му вотираме новъ воененъ кредитъ. Но то не би заслужило да му вотираме този кредитъ и затова още, защото съ своето поведение спрѣмо завоевателнитѣ империялистически цѣли на нашитѣ съюзници то даде възможностъ фактически да влѣзе въ войната, слѣдъ като формално бѣ влѣзла, една нова, съ прѣсни сили велика сила, а именно Япония. Япония днесъ, като се силава върху проникванията на германскитѣ войски въ Русия, слѣдъ като тя демобилизира, взема претекстъ отъ това, за да влѣзе сега въ прѣдѣлитѣ на Азиатска Русия. Но единъ пѣтъ тамъ влѣзла, тя може да се доближи до източния фронтъ и тогава тази алчностъ къмъ завоевания отъ страна на нашитѣ съюзници може да стане причина, за да се продължи войната съ още една или двѣ години.

П. Даскаловъ: Японцитѣ ще продължатъ войната съ единъ вѣкъ! Недѣйте го върва.

И. Георговъ: Въпрѣки недовѣрието, което изказваме на правителството за водената отъ него пакостна политика, ние заявяваме, че ще вотираме по принципъ и четвъртия воененъ кредитъ, за да изкажемъ нашата дълбока признателностъ къмъ безсмъртнитѣ заслуги на нашитѣ герои, за да осигуримъ срѣдства за отбрана на родната земя срѣщу неприятелското нашествие. Г. г. народни прѣдставители! Надъ всички интереси стои и интересътъ да се запази непожтнато нашето отечество, заедно съ

всички политически, културни и социални придобивки, които сѣ мили за всѣки добъръ българинъ и заедно съ всички ония надежди, които ние имаме за едно блѣстяще демократическо развитие на българското племе. (Ржкоплѣскане въ лѣвицата)

Прѣдседателятъ: Има думата г. Стефанъ Дойчиновъ.

С. Дойчиновъ (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! По случай сложения на разглеждане законопроектъ за кредитъ отъ 1.139.000.000 л. се изказаха всички парламентарни групи чрѣзъ тѣхнитѣ оратори. Малко се говори върху самия кредитъ, повече се взема поводъ отъ този кредитъ, за да се разкритикува наново пакъ политиката на българското правителство, да се свърже той съ военитѣ цѣли на България и отъ тамъ пакъ да започнемъ да прѣповтаряме всичко онова, което въ продължение на единъ четиригодишенъ периодъ отъ тая трибуна се е повтаряло. Нѣщо повече даже: четоха се рѣчи тукъ, които нѣмаха никаква друга цѣль, освѣнъ една — да подчертаятъ своето партийно гледище прѣдъ българския народъ, смѣтайки, вѣроятно, че това е послѣдната сесия. Хвърлиха се много упрѣци, казаха се, обаче, и извѣстни умѣстни приказки.

Първиятъ въпросъ, който се налага на всички ни, е: трѣбва ли да се гласува исканиятъ отъ българското правителство кредитъ или трѣбва да се откаже? Дълга да заявя, че по-голѣмата частъ отъ ораторитѣ, които излѣзоха тукъ, се изказаха за гласуването на тоя кредитъ. И наистина, като вземемъ кредита и го свържемъ съ цѣлитѣ и нуждитѣ, за които той е изразходванъ, друго послѣствие и друго заключение не може да се изведе, освѣнъ едно, че кредитътъ трѣбва да се гласува, защото иначе бихме достигнали до единъ абсурдъ: да не гласуваме кредита, това значи да откажемъ прѣхраната на българската армия, това значи да отречемъ облѣклото на онзи, който сме пратили да мре на бойното поле. Това значи, съ една дума, да понижимъ духа на оная стѣна, която гарантира сигурността на българското отечество и бѣдащето на България.

Н. Харлаковъ: Това значи и друго: просто недовѣрие къмъ правителството, което ще упражнява този разходъ.

С. Дойчиновъ: А това значи едно, въ отговоръ на г. Харлаковъ, българскитѣ Парламентъ да не гласува кредита, по всички съображения, които ви казахъ, значи да дойде да подчертае своето скудоумие и правилно да бѣде квалифициранъ отъ всички патриоти на България съ прозвището убиецъ на България.

Н. Алтимирски: Вѣрно.

С. Дойчиновъ: Нѣма такива убийци, г. Харлаковъ, въ Парламента. Ние, които сме дали доказателство въ продължение на четири години, когато си поставихме за цѣль да извадимъ България отъ онова трудно положение, при което я заварихме прѣзъ 1913 г., че я управляваме по начинъ такъвъ, щото да я реабилитираме вътрѣшно и външно и да възстановимъ нейната сила и стойностъ въ очитѣ на всички държави, да я реабилитираме международно, ние, казвамъ, си дадохме единъ отговоръ: ще слѣдваме пѣтя на една политика, която, споредъ насъ, е добръ избрана — политиката на либералното правителство — която, споредъ нашето най-интимно убѣждение, води къмъ величието на България. Ето защо, казвамъ, ние смѣтаме въ отговоръ на всички, че политиката на правителството, водена отъ него въ продължение на три години, прѣзъ периода на войната, въ вътрѣшно и външно отношение е такава, че тя заслужава да се даде този кредитъ. Не само това. Но и кредитътъ по своето естество е такъвъ, щото той не може да бѣде отказанъ. Отказътъ на този кредитъ не е само гласуване недовѣрие къмъ правителството, но е отказъ да дадете животъ на България. Това нито вие, нито нѣкой отъ тукъ (Сочи крайната лѣвица) ще го направи. Това го казвамъ въ отговоръ на онѣзи, които лекомислено въ всѣки моментъ заявяватъ: „Нищо не даваме, нищо не позволяваме да се харчи за тая война, за тая България“, като-че-ли тая война е една война, която е свършено безцѣлна, като-че-ли тя е чужда на българския народъ и като-че-ли тя е дѣйствително само едно желание, единъ резултатъ на нѣкакви кървави замисли, на нѣкакви кървави авантюри, както казватъ. Не е войната, г-да, кървава авантюра, тая война е обмислена, тя е послѣдното срѣдство на една добръ обмислена политика, която, слѣдъ като изчерпи

всичкият дипломатически срѣдства за обединението на българския народ въ границитѣ на българското плѣме, послужи си съ оръжието, за да постигне тая цѣль. Още повече, че единъ пътъ въ едно столѣтие се отдава такъвъ единъ исторически моментъ, какъвто е днешниятъ, за да може той да се използва. Пропуснатъ, неизползуванъ сега този моментъ за обединението на българския народъ, ние бихме останали много назадъ и бихме заслужили упрецитѣ на всички цивилизовани народи и, ако въ другъ моментъ бихме поискали да направимъ това, което днесъ правимъ, съ право биха ни казали: „Вие късно сте се сътили; вие нѣмате право да нарушавате вече мира на човѣчеството; когато мъртъ бѣше нарушенъ, вие спѣхте, а днесъ ние ще ви приспимъ, за да нѣмате право да посѣгате въ името на никакви идеали и цѣли на мира“. При това положение намирамъ, въ отговоръ на тѣзи, които сж навикнали всѣкога да обвиняватъ правителството въ недалекогледностъ и въ неумѣло водене на политиката, че политиката на правителството е добръ избрана. Наистина, тя е придружена съ една война, войната отъ друга страна е придружена съ редъ неизгоди, съ неприятности, съ разстройства, ако щете на нашия икономически животъ, съ лоши послѣдци въ вътрѣшния животъ на страната, но тя е едно бѣдствие, безъ което ние не можехме да постигнемъ онова сигурно бѣдаще, което ще ни гарантира икономическото и самостоятелно развитие на България и нейното сществуване. Най-сетѣ, г. г. народни прѣдставители, вѣрно е и това, че войната се отрази и върху вътрѣшното управление на страната. Войната привлече въ срѣдата си всички работни сили и полето се лиши отъ работни рѣцѣ. Но всичко това, безспорно, се отрази и върху производството: намаляха хранитѣ, намаляха продуктитѣ и започнаха да се ограничаватъ нуждитѣ. Всичко това е свързано само по себе си съ послѣдствията отъ войната. Но като прѣтеглие вие тия послѣдствия, на които краятъ вече приближава, съ цѣлитѣ, които ние си поставихме и които — нека го заявя — начертани отъ българското правителство, сж одобрени отъ българския Парламентъ още въ момента, когато се объяви войната и съ вота на одобрението на тази политика на правителството тия цѣли оправдаватъ жертвитѣ. И всички критики, всички приказки въ противенъ смисълъ повече пакостятъ на цѣлитѣ на българското обединение, отколкото да ползуватъ, защото тѣ влияятъ злѣ и разрушително върху духа на българската армия.

Нѣкои отъ въпроситѣ се поставиха между другитѣ, и вървамъ, че ще се поставятъ отъ тѣзи, които ще говорятъ. Казватъ, българското правителство самоволно прѣвиши гласувания му 1.300.000.000 л. кредитъ и сега ни иска новъ милиардъ и толкова милиона, безъ да е спазена конституцията. Вие, казвате, нѣмахте право да изразходвате тия суми затова, защото не сте взели вота на българското Народно събрание. Г. г. народни прѣдставители, азъ мисля, че това обвинение не е ни най-малко основателно. Отъ формална гледна точка то би имало до извѣстна степенъ резонъ, но по сжщество то не може да издържи никаква критика. Ние сме дали вота на правителството за този кредитъ още наврѣмето си. Първиятъ вота, който Народното събрание е дало на правителството въ това отношение, то е въ момента, когато ние одобрехме политиката му на войната, въ момента на обявяването на войната. Тогава ние всички казахме, че ще понесемъ всички материални и човѣшки жертви въ името на идеалитѣ и цѣлитѣ на войната, които правителството ѝ полага. Тогава ние му дадохме, тъй да се каже, единъ мандатъ, едно пълномощно, една делегация да изразходва суми отъ срѣдствата на българския народъ, за да задоволява нуждитѣ на българската армия. Иначе затъ и не може да бѣде. Достатъчно е за единъ денъ да не е взето разрѣшение, за да бѣдатъ прѣвишени тия кредити, защото нуждитѣ на войната налагатъ едни разходи ежемѣсечно най-малко 100 милиона лева. Животътъ на армията не може да се спре нито за единъ денъ и величината на кредита нѣма значение. Но, отъ друга страна, вземете самия кредитъ и го раздробете за цѣлитѣ, за които е исканъ: 786 милиона лева за реквизиция, останалата частъ за облѣкло, храна, издрѣжка на войницитѣ, мѣсечно жалване, заплати и пр. Можеше ли това правителство да не направи това, па имаше ли нѣкой отъ васъ, който да бѣде противъ това? Нѣщо повече: въ продължение на три години всички народни прѣдставители отъ разнитѣ групи сж говорили и сж подчертавали, че реквизицията трѣбва да бѣде плащана. Освѣнъ това съ законъ гласувахме кредитъ за помощи на войничкиятъ сѣмейства и упълномощихме правителството да харчи. То ще харчи толкозъ, колкото се налага, за да посрещне нуждитѣ на тия сѣмейства. И естествено, погледнато тъй,

въ разискванията всѣкога сме подчертавали, че реквизицията трѣбва да бѣде плащана, и тя затъ не можеше да не бѣде плащана. И ако има заслуга правителството въ това отношение, тя е именно тази, че когато се вземаха продуктитѣ на българските граждани, заплащаха се своеврѣменно. Това го отличава отъ политиката прѣвъ миналата балканска война, и разликата вече се чувствува. Наистина, животътъ е скѣпъ, но когато наврѣме се изплащатъ всички продукти отъ държавата, положението на населението се подобрява и животътъ става сравнително малко по-сносенъ. Безъ това плащане би значило да отегчимъ още положението на населението. Така щото намирамъ, какво и отъ това гледище и въ подробности взети, кредититѣ навсѣкѣждъ вече сж вотираны отъ Народното събрание, защото съгласието му фактически е дадено. Нѣщо повече: Събранието наложи на правителството то да изплаща тия суми, и упрецитѣ въ това отношение, че било нарушило конституцията, сж, споредъ мене, свършено неоснователни.

Но, г. г. народни прѣдставители, другъ единъ въпросъ се явява и го заявяватъ всички народни прѣдставители. „Добръ, добръ, вие похарчихте тия кредити, но резултатитѣ отъ вашата политика оправдаватъ ли тия грамадни жертви, които народътъ даде?“ И като отговарятъ на този въпросъ, впуцатъ се въ критика на самата политика на правителството въ вътрѣшно и външно отношение, и най-главно по въпроса за военнитѣ цѣли и за отношенията ни съ нашитѣ съюзници. Азъ мисля, че въ дадения моментъ, тъй, както днесъ сж сложени обстоятелствата, всѣко едно обмисляне на въпроса би продиктувало по-скоро едно извѣстно въздържание или, най-малко, би изключило една остра критика върху цѣлитѣ на войната и върху политиката на правителството по отношение на нашитѣ съюзници. Не трѣбва да забравяме, г. г. народни прѣдставители, че три години подъ редъ ние воювахме, ние водихме война наредъ съ нашитѣ съюзници, ние похарчихме сума материални срѣдства, ние дадохме човѣшки жертви. Народътъ съ готовност слѣди само едно: въ края на краищата, безъ да разваляме отношенията си съ съюзницитѣ, да постигнемъ цѣлитѣ на обединението. Когато слѣдваме единъ паралелъ въ пѣтя на борбата съ всички неприятели заедно съ тия хора, ние имаме единъ дългъ да се събразяваме и съ тѣхнитѣ искания. Нашитѣ искания трѣбва да бѣдатъ на първо мѣсто — това го подчертавамъ, това е истина и трѣбва да бѣде заявено, че е било тъй гледано и отъ нашето правителство, защото либералното правителство поне тази заслуга има, че то никога не е заявявало, че се отказва да прави политика съ своитѣ съюзници, както заявяваха други едно врѣме. Напротивъ, когато интереситѣ на България налагатъ, то отстоява здраво позициитѣ си и ще прави политика съ съюзницитѣ. Може да има възражения и нѣкѣждъ може да влиза въ извѣстни отстъпки и концесии. Ние не сме на свѣта само една държава, за да приспособимъ цѣлия свѣтъ къмъ себе си, но, като се ползуваме отъ услугитѣ на другитѣ, трѣбва да се приспособяваме. Но това като казвамъ, нека не бѣде изтъкувано злѣ, нека не се помисли, че когато ние ще се приспособяваме къмъ условията на нашия другарски животъ на бойното поле и въ политиката съ централнитѣ сили, нека не се разбира, че моята мисълъ е да жертвуваме каквато и да е частъ отъ сжщественитѣ интереси на България въ полза на когото и да било. Това не е мисълъта нито на правителството, нито на кой да е народенъ прѣдставителъ въ българския Парламентъ или на българския народъ. Безспорно е, че може да се срещнатъ въ отношенията ни съ нашитѣ съюзници извѣстни въпроси, по които да нѣма тази гладкостъ въ отношенията, каквато на насъ е желателна, но ние съ търпение, съ тактъ, съ постоянство трѣбва да имаме въ такъвъ случай двѣ нѣща прѣдъ видъ: първо, да не изпуснемъ нашата цѣль, да не ошетимъ нашитѣ народни интереси и, второ, да не разстроимъ отношенията си съ съюзницитѣ. И най-умна ще бѣде тази политика, която въ настояще врѣме постига и постигне именно тия двѣ цѣли. Това не ще го откаже никой въ страната, и трѣбва да признаемъ, че българското либерално правителство тъкмо въ това отношение е направило много. То запази както интереситѣ на страната досега, така сжщо и добритѣ отношения съ нашитѣ съюзници. Главолмно би било за интереситѣ на България, ако ние отидѣхме по най-малкия поводъ, заради това, защото тукъ-тамъ нѣкой си австриецъ или германецъ, като отдѣлна личностъ, не прѣдставляващъ даже цѣлостта и управлението на съюзницитѣ, е направилъ нѣкакво нарушение и ние да направимъ отъ това единъ casus politicus и да прѣдизвикаме и поощряваме съюзницитѣ противъ себе си. Това го казвамъ въ отговоръ на онѣзи отъ ораторитѣ,

които смятат, че България е изиграна от нашите съюзници, че тя е поставена в положение само да носи вода в воденицата на великите централни сили — Германия и Австрия.

Д. Теневъ: Което е вярно.

С. Дойчиновъ: Азъ пъкъ въ отговоръ на туй, което Вие отговаряте, че е вярно, заявявамъ едно: азъ съмъ оптимистъ и вярвамъ, че както до днесъ се развиватъ лоялно отношенията между насъ и съюзниците, водѣйки ни по пътя на обединението, така ще се развиватъ и за въ бъдеще; както тѣ бѣха лоялни въ изпълнението навсички свои задължения за доставка на всички припаси, които сѣмъ нужни за нашата армия,...

Нѣкой отъ лѣвия центъръ: Тѣ сѣмъ нужни и за тѣхъ.

С. Дойчиновъ: ... както тѣ се грижеха, ако щете, да не падне нито единъ косъмъ отъ България, така, отъ една страна, българското правителство, застъпвайки интереситѣ на България, а отъ друга страна, самитѣ централни сили, познавайки своитѣ интереси, които налагатъ да иматъ въ лицето на България единъ добъръ приятелъ, българскитѣ интереси нѣма да бѣдатъ ошетени. Това е моето дълбоко убѣждение, и азъ съмъ положително убѣденъ, че това тѣй ще се развива. Безспорно е, като български, има моменти, когато се замисляме, дали дѣйствително нѣма да мине нѣкаква черна точка въ политиката и отношенията между насъ и нашитѣ съюзници. Това е не само едно право на всѣки българинъ, но и единъ дългъ на всѣки човѣкъ да слѣди — и това прави честъ на всички ни, че трѣбва да го слѣдимъ — обаче трѣбва да го слѣдимъ не съ единъ краенъ песимизмъ, както се слѣди отъ тукъ, който дава поводъ да се хвърлятъ упрѣци, неоснователно да се клеймятъ и съюзници, и правителство и да дойдемъ дотамъ, щото да излѣземъ вѣнъ отъ правото и задължението си да слѣдимъ само интереситѣ и да тръгнемъ по единъ обратенъ пътъ, и вмѣсто да изпишемъ вѣжди, да извадимъ очи. Съ това виждаме да се хвалатъ днесъ, обсъждайки въпроса за Добруджа. Въ този моментъ се водятъ прѣговори въ Букурещъ по отношение сѣдбата на Добруджа, за която българскитѣ народъ единодушно се изказа, че трѣбва да му принадлежи. Отъ тукъ постоянно се хвърлятъ намеци, че Добруджа нѣма да бѣде българска, но слѣдъ като се каза въ прелиминарния договоръ, че ромѣнитѣ вече сѣмъ я отстъпили на съюза, сега се казва: вѣроятно Добруджа ще бѣде българска, но ще бѣде обрѣменена съ сервитути, както каза г. Цанковъ, и, вмѣсто да имаме една Добруджа съ сервитути, по-хубаво да нѣмаме никаква Добруджа, а да имаме приятелски отношения съ Ромѣния. Г. г. народни прѣдставители! Азъ мисля, че това най-малко не е сериозно казано. Ако възприемемъ такова едно гледище на г. Цанкова и се откажемъ отъ нашитѣ претенции за Добруджа прѣдъ страха, че трѣбва да удовлетворимъ известни интереси въ тази областъ и да държимъ смѣтка за интереситѣ на други хора, които, безспорно, нѣма да бѣдатъ морални, въ смисълъ на нашия суверенитетъ, а ще бѣдатъ само интереси материялни — ако възприемемъ, казвамъ, такова едно гледище, азъ мисля, че бихме си разбили главата още въ първия прагъ, който ще срещнемъ, и нѣма да постигнемъ цѣлитѣ на обединението. Ние бихме измѣнили тъкмо на цѣльта на войната, за която ние постоянно говоримъ. Добруджа ще бѣде българска — това ясно проличава отъ всичко, но при уреждането на въпроса, безспорно е, и азъ имамъ вѣра, че българското правителство, като слѣди и държи смѣтка за интереситѣ на държавитѣ, които иматъ преобладаващи интереси тамъ, не ще забрави на първо мѣсто сѣщественитѣ интереси на България. А тия интереси сѣмъ продиктувани отъ единодушното на българския народъ. Нѣма двѣ мѣтния въ България по този въпросъ. Всички заявяватъ едно: обединението ще бѣде цѣло само тогава, когато ние обединимъ границитѣ на българското племе — а тѣ сѣмъ отъ устието на Дунава до Бѣло море; и по брѣговетѣ на Бѣло море ще трѣбва да излѣземъ, и да владѣемъ не само въ името на националното обединение, но и въ името на икономическото развитие на България. България, като се обедини въ тия граници, като присъединява къмъ себе си Македония, която е населена съ български, като си прави аспирации и е уговорила да поеме въ себе си Моравската долина, която сѣмъ е населена съ български народъ, има право да иска още, щото този народъ да има отворени врати, отворенъ изходъ къмъ свѣтскитѣ пазари, къмъ свободата на мореплаването. По тѣзи съображения, чисто икономически даже, безъ националнитѣ съображения, каквито ние имаме въ тази областъ, ние ще трѣбва да

искаме и справедливостта го налага — и азъ вярвамъ, че ще сполучимъ — да имаме и оная частъ отъ Бѣломорския брѣгъ, която се съвпада съ Сѣресъ, Драма и Кавала. Г. г. Цанковъ и Коларовъ, послѣдователи вѣроятно на себе си, единиятъ — на принципа за самоопредѣляне на народитѣ възъ основа на взаимно споразумѣние, а другиятъ — на отрицанието на всѣкаквъ национализъмъ въ името на интернационализма, заявиха: ние не се обединяваме, а напротивъ, ние анексирате добруджанското население, ние тероризирате моравското население, ние го присъединявате насилствено, безъ да чуе неговия гласъ. Г. г. народни прѣдставители! Азъ не зная дали е позволено на единъ българинъ да мисли тѣй тогава, когато отъ всички краища не се чува другъ вѣкъ освѣтъ единъ, че Добруджа е българска и че Моравскиятъ край е населенъ съ български. Азъ не познавамъ сѣмъ така, дали единъ българинъ интеллигентенъ, който познава историята на Балканския полуостровъ, историята на развитието на българското царство, може така леко да погледне и да откаже историческия фактъ, че нѣкога Моравско, както и Добруджа, сѣмъ били български въ църковно, духовно и въ всѣко отношение, и да заяви, че ние днесъ искаме да анексираме. Никаква анексия. Принциплътъ на обединението тъкмо подхожда на принципа на самоопредѣлянето. Историята е самоопредѣлила границитѣ на българското плѣме и ние не искаме нищо повече освѣтъ туй, което историята ние е показала въ развитието на нашето племе. (Нѣкой отъ дѣсницата ржкоплѣскавъ) Разнитѣ части на българското плѣме войната ще ги обедини въ една територия и тя ще бѣде територията на бѣдщата велика България. Това е политиката на българското правителство.

Отъ дѣсницата: Вѣрно.

С. Дойчиновъ: Ето защо всички тия упрѣци, че България слѣдва една главоломна политика и че съ тая именно политика ще продължи войната много повече, не сѣмъ въ състояние да разколебаятъ никого въ България. Ние сме за миръ; колкото по-скоро, толкова по-добъръ; никой не желае кръвопролитие, но ако ние, както се заявява отъ тукъ, (Сочи крайната лѣвица) бихме възприели да туримъ точка на войната при настоящето положение, това би значило да обрисоваме себе си като хора безумни, които не знаятъ нито своитѣ интереси, нито интереситѣ, които прѣслѣдватъ съ тая война; това би значило да проиграемъ бѣдшата на своята страна. Ние завладѣхме онуй, което е наше и трѣбва да бѣде наше, но това не е достатъчно; ние трѣбва да го запазимъ, а за да го запазимъ, ние трѣбва да воюваме дотогава, докогато се наложи единъ общъ миръ, додѣто нашето обединение бѣде признато. Ние ще реагираме навсѣкждѣ и прѣдъ всички, които твърдятъ, че обединението на българския народъ не било обединение, а било анексия на чужди територии. Това краснорѣчиво го подчертаха всички разумни оратори отъ опозицията, които нѣматъ друго отечество освѣтъ България и които казватъ: за насъ цивилизацията и културата на човѣчеството ще започне отъ територията на България; ние нѣмаме друго отечество освѣтъ българското отечество и, мислейки тѣй, ние искаме да осигуримъ на нашия народъ да живѣе въ една по-широка територия, като единъ народъ способенъ да се ползува отъ културата и благата на цивилизацията, но сѣмъ вѣрменно и той да допринесе нѣщо въ тая цивилизация.

При това положение, г. г. народни прѣдставители, дълженъ съмъ да подчертая слѣднитѣ двѣ обстоятелства и да свърша. Наистина е прѣдложенъ да се гласува единъ голѣмъ кредитъ, какъвто досега не е гласуванъ отъ българското народно прѣдставителство, но трѣбва да свържемъ този кредитъ и съ моментитѣ, които България прѣживява, и съ близостта за осъществение на своитѣ цѣли по пътя, по който върви. Кредитътъ е голѣмъ, ние не познаваме въ миналото такъвъ кредитъ, но и положението, което България заема, е сѣмъ така голѣмо въ историята на своето развитие и то ще остане паметно. Тия два факта, кредитътъ или фронтътъ на бюджета, както каза г. министърътъ, и положението на България въ днешния моментъ, ще бѣдатъ тѣсно свързани и ще характеризиратъ единъ моментъ отъ нейното историческо развитие. И тия отъ васъ, които биха отrekli това, биха се обявили противъ историческото развитие и напредване на своето отечество по пътя на неговото величие, биха се обявили противъ величието на себе си и на българския народъ. Е добъръ, ние не се страхуваме отъ упрѣцитѣ, които ни се хвърлятъ отъ тукъ (Сочи лѣвицата), че ние сме мѣлчали въ продължение на толкова врѣме, че безогледно сме потвърждавали и слѣдвали политиката на правителството. Да, г-да, но не защото ни липсваше умъ да разсъждаваме и

обсждаме нѣщата, но заради това, защото когато се говори тукъ отъ 10, 15, 20 души, ние смѣтахме, че врѣмето е цѣнно, за да се вършатъ дѣла, които водятъ къмъ нашето величие, защото бѣхме убѣдени, че политиката на войната въ името на тия военни цѣли ще даде и гарантира единъ спокоенъ и свободенъ животъ за България при една територия, която ще ѝ даде възможностъ да се развива икономически и въ всѣко едно отношение. Вие казвате: народътъ не е вече съ васъ, вие въ политиката изгубихте. Г-да, ние не се страхуваме отъ тия упръци. Ние ще чакаме този моментъ народътъ въ обединена България да бѣде съдия на нашитѣ дѣйствия, на нашата политика и на политиката на всички ония, които ни упръкватъ. И азъ ще бѣда единъ отъ най-щастливитѣ хора, ако бихъ ималъ възможностъ да дочакамъ онзи моментъ, когато народътъ ще стѣпва на краката си, и свободенъ, отърсенъ отъ всѣкакви опасности отъ вънъ, отъ всѣкакви интриги отъ вътрѣ, отъ всѣкакви посѣгателства на неговото бѣдаше, да може да седне свободно на своя граждански столъ и да произнесе своята присѣда надъ нашия патриотизъмъ, животъ. И азъ съмъ убѣденъ само въ едно, че както народътъ даде изобилно жертви въ името на тая политика, за да обедини разкъсаното тѣло на българския народъ, на българския лѣвъ отъ Дунава до Бѣло море и по долините на Морава, Вардаръ, Струма и Марица, слѣдвайки политиката, която правителството му начерта, така, когато той види обединението на България, като резултатъ на тая политика, не ще изнесе една осѣдителна присѣда за политиката на либералното правителство и на неговото болшинство, каквато присѣда се изнася тукъ отъ опозицията, а ще отдаде похвала тукъ (Сочи дѣсницата), а тамъ (Сочи лѣвицата) укоръ; тукъ, ще каже, имаше патриотизъмъ, а тамъ страхливостъ и колебливостъ. Азъ не се страхувамъ отъ тая присѣда. Не се самооболщавайте, г-да, да мислите, когато критикувате една политика, че народътъ е всѣцѣло съ васъ. Ще дойде моментъ, когато ние ще се изправимъ прѣдъ този народъ. Тогава вие ще кажете своята дума и ние, като обвиняеми, ще кажемъ своята, но менъ ми се струва, че обвиняемитѣ ще бѣдатъ оправдани съ ново довѣрие на българския народъ. (Рѣжкоплѣскане въ дѣсницата и дѣсния центъръ)

Прѣдседателъ: Давамъ четвъртъ часъ отидхъ.
(Слѣдъ отидхъ)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието продължава.
Г. Димо Кьорчевъ има думата.

Д. Кьорчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Станалитѣ досега дебати върху наречения отъ насъ милиарденъ кредитъ принудиха прѣдставителитѣ на всички групи отъ Събранието да мотивиратъ своя вотъ съ едно одобрение или неодобрение политиката на правителството. Ако разгледаме самия кредитъ, ще видимъ, че той обема не само нуждитѣ на армията, но въобще всички нужди на днешния моментъ, защото въ този кредитъ има прѣдвидени суми за армията, има прѣдвидени суми за Дирекцията на прѣхраната — 10 милиона лева, има 70 милиона за войнишкитѣ семейства, има 10 милиона за постройка на линиитѣ Гюешево—Куманово и Кюстендилъ—Царево-село—Щипъ—Градско, има 20 милиона лева за пѣтица, има 24 милиона за доставка на локомотиви и 8 милиона за релси. Вие виждате, че този кредитъ сервира почти всички министерства и, слѣдователно, бѣше най-удобно, както и стана, да се говори по цѣлата политика на правителството. Разбира се, най-много суми поема армията.

Войната, нейнитѣ нужди, политическиятъ моментъ, свързанъ съ войната, поставятъ редица въпроси, на които не е само дългъ на прѣдставителитѣ отъ опозицията да ги разискватъ и поставятъ, но е дългъ и на всички насъ, защото голѣма частъ отъ тия въпроси се зараждатъ съ развитието на събитията, голѣма частъ отъ тѣхъ още стоятъ въ тъмата на едно бѣдаше, а други, сѣ въпроси, които сѣ уговорени между съюзницитѣ и за които правителството, споредъ нарежданията на конституцията и споредъ оная държавна мъдростъ, която признаватъ всички, е длъжно да не ни казва. Всички говорили досега отъ опозицията прѣдставители поставиха много и важни въпроси, свързани съ войната и съ политиката на България. Единъ отъ говорившитѣ, г. Апостоловъ, формулира всички тѣзи въпроси съ фразата: врѣмето на опасноститѣ мина, сега е врѣмето на мъжнотинитѣ. Г. Даневъ въ една изчерпателна и пълна рѣчь постави почти всички въпроси, които интересуватъ България, правителството ѝ, нейното Събрание и насъ всички ни. Въ рѣчта на г. Данева, върху която азъ ще искамъ по-надалѣ да се спра, имаше три нѣща. Първо, г. Даневъ изказа открито, чистосърдечно едно недовѣрие къмъ обид-

ването на онзи националенъ идеалъ, който ние наричаме обединение на българския народъ, т. е. недовѣрие въ успѣшния край на започнатата война. Второ, г. Даневъ изказа единъ идеализъмъ, относително възможността за едно свободно споразумѣние между всички балкански народи. Трето, той направи една политическа интрига, която не трѣбва да се чудимъ, че я прави той — това е въ срѣдствата на всѣки единъ опозиционеръ — като каза, че щомъ като германскиятъ императоръ е далъ обѣщание за владѣнието на Добруджа отъ България, нѣма нужда отъ други специални прѣговаряния или почти се отстраняватъ всички мъжнотии за владѣнието на този край. Въ моята рѣчь азъ ще се грижа да избѣгна полемизирането съ онѣзи, които говориха прѣди мене, защото азъ не взехъ думата да защитавамъ правителството, а да защита една политика, която не е само политика на днешното правителство, а, споредъ менъ, за извѣстенъ периодъ отъ врѣме трѣбва да бѣде политика на България.

Всички оратори казаха, че войната, която водимъ, тая война, за която днесъ харчимъ пари и гласуваме кредити, е започната съ едничката цѣль да обединимъ нашия народъ, да постигнемъ нашето обединение. Обаче дали ще сполучимъ, не всички се изказаха, а г. Даневъ разшири този скептицизмъ, като каза, че ако постигнатото обединение на нацията не бѣде послѣдвано съ една абсолютна нейна независимостъ, съ едно свободно упражнение на всички нейни права, съ едно абсолютно господство на нейния суверенитетъ, то е непълно обединение. Между насъ тукъ нѣма нито единъ, пѣкъ и вънъ отъ тая зала нѣма, който да не свързва тия два въпроса: обединението на нацията съ абсолютното господство на нейния суверенитетъ, а държавния суверенитетъ въ нейнитѣ граници. Не трѣбва току-тъй да подхвърляме тая мисль, както много умѣло направи г. Даневъ, отъ желание да се създадатъ илюзии у нѣкого, че бѣдащиятъ суверенитетъ на страната е застрашенъ. Защото най-добриятъ учителъ за насъ, историята, ни казва, че отъ какъ България биде призована като самостоятелна държава въ европейското сѣмейство, тя не е правила никаква друга политика, нейнитѣ борби не очертаватъ никаква друга цѣль, освѣтъ цѣльта на едно самостоятелно и независимо сѣществувание не само на България, но на всички балкански държави. Ако на балканскитѣ държави е била застрашена независимостта и самостоятелността, причината не лежи въ тѣхъ, причината е въ голѣмитѣ съперничества на други, които не можаха да разбератъ срѣдствата, съ които си служеше и България, и Сърбия, и въобще вси държави на Балканския-полуостровъ, за да се защитаватъ. Съперничеството между Австрия и Русия, което датира отъ единъ вѣкъ насамъ — нека никога да не изпускаме това изъ прѣдъ видъ — е причина за всички ония борби, които се родиха не само въ България, но и въ всички балкански държави. Това съперничество ние можемъ да го формулираме така: Австрия, застрашена винаги отъ експанзивната външна политика на руската империя, се е мъчила да запазва своето единство и самостоятелностъ, било като прави споразумѣния за Русия, било като засилва Турция или я поддържа, било като се бори за едно самостоятелно и независимо сѣществувание на балканскитѣ държави. И ние виждаме въ историята: единъжъ Сърбия съ Австрия, слѣдъ това Сърбия съ Русия; веднѣжъ България съ Австро-Унгария, слѣдъ това България съ Русия. Тия неизбѣжни промѣни въ политиката сѣ налагани на България и ние трѣбваше да ги водимъ, но всичко това е ставало въ името на една национална идея, която ние наричаме независимостъ и самостоятелностъ на България. Ние бихме отишли много далечъ, ако се помѣчимъ да разгледаме всички перипетии които изпѣлватъ годинитѣ на най-голѣмото и упорито съперничество между двѣтъ велики сили — австро-унгарската монархия и руската империя. Ние сме съврѣмenniци на тия борби, на които ехото най-добрь се е отразявало тукъ у насъ. Продължението на тая политика е и въ днешния моментъ. На тая политика днесъ, може би, се туря единъ край, обаче нейното начало е по-далечъ въ историята, отколкото сѣществуванието на нашата държава. И когато г. Даневъ ни каза, че подъ обединението на нацията трѣбва да разбираме и пълния суверенитетъ на държавата, която обединява българския народъ, ние трѣбва да бѣдемъ спокойни прѣдъ неговитѣ опасения, защото тъкмо днесъ се завършва и се поставя голѣма корона на една борба, която имаше за цѣль да затвърди, да заякчи независимостта на страната.

Нека забѣлѣжа и друго едно нѣщо, г. г. народни прѣдставители, което историкътъ ще направи и на което мнозина отъ васъ, всички ние сме свидетели, че тая голѣма борба и това голѣмо съперничество между двѣтъ велики сили създадоха она особенъ граждански животъ на балканскитѣ държави, състоящъ се отъ много политически

партии, враждующи, изтрѣбяващи се помежду си, който не съществува въ никоя страна, който до известна степен деморализира нашия народъ и който бързо фабрикува отъ добри и надеждни граждани озлобени и лоши партии. Това бѣше единъ неизбѣженъ пътъ, по който трѣбваше да минемъ, и борбитѣ, които водихме, не можеха да не се отразятъ тъй злѣ върху единъ младъ народъ. Азъ мисля, че днесъ имаме всичката възможностъ да обрнемъ погледъ върху тоя изминатъ пътъ и съ едно много по-голямо спокойствие — не като партизани, не отъ гледище на партизанския егоизъмъ — да разискваме тия въпроси, като историци, като хора, които чувствуватъ риска въ една голѣма борба и всички тукъ да бждемъ едно. И когато всички оратори заявяватъ, че ще гласуватъ за кредита, азъ видѣхъ въ тия декларации не ония мотивировки, които тѣ даватъ — тѣ сж формални, тѣ сж жалки плекдоарии, тѣ нѣматъ цѣна, тѣ сж интересни за архивитѣ на партийния печатъ или за партизанската хроника — но азъ видѣхъ желание, азъ видѣхъ идея у всички да кажатъ: „Прѣзъ врѣме на войната, която се води отъ всички и която поставя на карта цѣлото ни съществуване, ние всички сме единни“. Така всѣки единъ ще прѣцѣни мотивировката на вота, направенъ отъ нашиятъ опозиционни прѣдставители, и сега и въ бждеще като историци, колкото се замисли за оня здравъ разумъ, който никога не е напускалъ българина въ такива врѣмена. Така че нашата задача става много лесна. Вие виждте колко много можемъ да отърсимъ отъ всичко онова, което се каза тукъ, което бѣше нападки противъ правителството, противъ неговитѣ чиновници, противъ онова, което става въ вътрѣшното управление, или противъ онова, което се проумѣва тукъ-тамъ за отношения на България съ нейнитѣ съюзници. Защото малцина бѣха ония — нека кажа, че нѣмаше нито единъ — които дойдоха съ данни да ни релевиратъ известни факти и да поискатъ ние да ги прѣцѣнимъ и които факти да иматъ характеръ на едно осакатяване дѣйността или политиката на кабинета.

Менѣ ми направи странно впечатление, г-да, обстоятелството, че нито единъ отъ говорившитѣ досега не зачекна едно отъ най-великитѣ събития на днешната европейска криза — руската революция и нейнитѣ резултати. И ако азъ искамъ да се спра на този въпросъ, то не е за да подиря обяснение на руската революция или да се мъча да я характеризирамъ — азъ смѣтамъ, че това е единъ вътрѣшенъ животъ на руската империя — а ще се мъча да разбера цѣлата на ония резултати, които тя създаде. Единъ отъ тия голѣми резултати е мирътъ, който ние сключихме съ частъ отъ руската империя, т. е. съ днешна Украина. Дали Украина е още въ своитѣ граници, дали тамъ Радата или другото правителство сж доминирующи и прѣдставляватъ цѣлия народъ, дали тамъ има достатъчно органи, съ които другитѣ държави да могатъ да се сношаватъ, т. е. органи, които да прѣдставляватъ цѣлата страна, менѣ и този въпросъ не ме интересува, защото съмъ чужденецъ спрѣмо тѣхъ. Интересува ме въпросътъ, доколко моето отечество, доколко България бѣше страна въ единъ договоръ, сключенъ между нея и Украина. Не трѣбва да се смѣта, че този въпросъ е много маловаженъ или че този миръ съ Украина се роди като продуктъ на една репресия отъ страна на германскитѣ войски. Не, г. г. народни прѣдставители. Украинското движение, украинскитѣ въпросъ е толкова старъ, колкото е стара и Русия. Ние българитѣ имаме спрѣмо този народъ една историческа признателностъ, защото Украина бѣше оня славянски народъ, който въ 40-тѣ години, въ врѣмето на Шевченко, постави неосвободена България, България, която бѣше още турска рая, въ единъ съюзъ съ южнитѣ славяни. Начело съ Украина. Тогава се основа прочутото „Кирило-Методиевско братство“, на което прѣдседателъ бѣше малорускиятъ поетъ Шевченко. Ние българитѣ, безъ да знаемъ, безъ да сме имали прѣдставители, безъ да сме дирили за това защита у нѣкого, бѣхме поставени отъ украинцитѣ като членъ въ голѣмия съюзъ на южнитѣ славяни. Тая историческа признателностъ трѣбва да я отдадемъ на украинския народъ и заради това прѣзъ врѣмето на ония голѣми борби, за които азъ ви споменахъ — борби за нашата независимостъ прѣзъ врѣме на първия режимъ въ страната, прѣзъ врѣмето най-вече на Стамболова — най-големитѣ приятели на България, най-големитѣ защитници на нашата кауза бѣха многобройнитѣ малоруски интеллигентни хора, които навсѣкдѣ ни защитаваха. Ние и тѣ имаме сжщата съдба. Ако днесъ чуваме още тоя старъ възгледъ, че България изневѣрила на славянството, отивайки въ тая война съ централнитѣ сили, питамъ азъ хората, които имаха още запазени симпатии къмъ панславизма, които бѣха приятели на голѣма и велика Русия, могатъ ли да смѣтатъ украинцитѣ като хора, които изневѣриха на славянството или пъкъ поляцитѣ? Азъ

си спомнямъ прѣди четири години въ Събранието, когато г. Малиновъ казваше, че ние нѣма да прѣстанемъ да бждемъ българи за хатѣра на славянството. Днесъ тая мисль е толкова права, че всѣки единъ, който иска още да мисли, че ние сме поврѣдили, че ние сме причинили нѣщо на чувствата у добрия славянинъ съ намѣсата ни противъ Русия, грѣши исторически, грѣши и фактически. Това азъ го казвамъ за утѣха на ония, които мислятъ така; менѣ лично никогато този въпросъ не ме е занимавалъ. Искамъ, обаче, да приведа и друго едно съображение, че руската революция, която имаше за продуктъ създаването на Украина, нѣма причината си само въ днешната война; тя има причината си въ всички ония голѣми борби противъ експанзивната руска външна политика, въ които борби ние бѣхме сътрудници. Нѣма да ви се види смѣшно, ако болшевикитѣ въ Петроградъ наричатъ сега България тѣхна болшевишка приятелка; тѣ така мислятъ. Това не ме интересува много, но азъ знамъ, че всичко онова, което направи малка България противъ Русия, се върши днесъ въ самата Русия за националнитѣ меншества, които сж въ нейнитѣ граници. Свободна Украина е единъ отъ най-големитѣ и най-важнитѣ фактори за бждещото на каквато и да било политика, която ще има обектитѣ си въ Срѣдна Европа, защото на васъ е известно, че пѣтитѣ, които руската политика искаше да чертае прѣзъ Балканитѣ за морскитѣ тѣсини, можеше да бжде обезпеченъ, ако руската армия стоеше на Карпатитѣ. Графъ Вите е казвалъ много пѣти — това бѣше заявено и въ Думата, дневницитѣ на която сж въ нашето Народно събрание и всѣки може да провери — че Карпатитѣ и морскитѣ тѣсини, това сж една и сжща цѣль на нашата голѣма външна политика. Ако нѣкога Украина е била потискана — а тя е била потискана отъ руското правителство, защото когато поискаха свободенъ университетъ и не имъ се позволи и поискаха да прѣнесатъ таквъ въ Лембергъ, „Новое Врѣмя“ писа, че този университетъ въ Лембергъ е casus belli отъ страна на Русия срѣщу Австрия — а днесъ стана самостоятелна, ето значението на сегашната голѣма война, значение колосално, много важно за бждещитѣ политически констелации. Може би създадената Украина днесъ интересува ония, които нѣматъ жито, но не само за тая цѣль, не само за жито и сурови материали, както се каза въ Райхстага, се създава тая страна. Прѣди всичко тя се създаде, за да може да има едно национално съществуване, а за национално съществуване на всѣки народъ свободата е първото условие, за да може той да живѣе. (Възражение отъ крайната лѣвица) Азъ знамъ, че го казахъ и азъ повтарямъ това. — Но не е единичката тая причина за създаването на Украина. Украинското движение е, казахъ ви, старо, е голѣмо, е едно национално движение, и ако вие знаете историята на руската революция, ще видите, че всички голѣми революционери въ Русия сж малоруси, сж украинци. Нека ви припомнимъ, че въ 40-тѣ години, по искането на Метерниха и съ съгласието на руското правителство, разтуриха Кирило-Методиевското братство и Шевченко, който бѣше прѣдседателъ на братството, бѣше изпратенъ въ Петербургъ въ единъ полкъ да служи тамъ подъ името редникъ Тарасъ Шевченко и въпросътъ за южното славянство бѣше закритъ. Защо? Защото тогава на името на руската външна политика нѣмаше етикета панславизмъ; тая дума и този етикетъ се родиха въ едно врѣме, когато се събудиха южнитѣ славяни и когато интереситѣ имъ трѣбваше да вървятъ съ интереситѣ на тая голѣма и експанзивна руска политика. То бѣше въ 70-тѣхъ години: панславизмъ ли ще го наречете или политика на югъ къмъ топлото Срѣдиземно море, идеята е една и сжща. Мнозина днесъ чувствуватъ себе си, когато азъ говоря това, въ положението на хора, които никога и нищо не би ги убѣдило, че това е така; за тѣхъ азъ не говоря защото у тѣхъ политическата мисль е свързана съ политическитѣ суевѣрия.

Ако се спрѣхъ на тоя въпросъ, то е за да му дамъ оная цѣна, която той исторически има и която е много важна за насъ, защото не само съгласа съ политическото развитие на нашата страна, но съпада и съ онова бждеще, което ние очакваме отъ днешната война. Азъ се радвамъ и намирамъ за много удобно, че западнитѣ и сѣверозападни граници на Украина, че източнитѣ и сѣвероизточнитѣ граници на сжщата не сж още очертани — не е дѣлътъ на държавитѣ отъ Централна Европа да правятъ това. Историческитѣ граници на Украина вие ги знаете. Голѣмиятъ и велики украински професоръ Хрушевски, въ едно съчинение отъ деветъ тома, хонорирано отъ Петербургската академия, е посочилъ тѣзи граници на Украина, сжщиятъ Хрушевски, който е прѣдседателъ днесъ на тѣхното гражданско управление.

Смѣтамъ, г. г. народни прѣдставители, че бѣше дългъ на насъ да се справимъ съ този продуктъ на голѣмата война,

създаването на новата и голѣмата славянска държава, да разберем нейното политическо значение, да разберем бъдещето, което ни прѣдстои да имаме съ нея, защото ако ние гледаме на новата славянска държава само като на държава, която възникна внезапно вслѣдствие на хаоса въ руската революция, ние ще сгрѣшимъ и една правилна политика спрѣмо нея не бихме могли да имаме. Ние трѣбва да се чувствуваме горди, че сме едни отъ помощниците, отъ сътрудниците при създаването на Украйна. Това намъ ще го признае историята, това намъ ще го кажатъ и всички украинци. Отъ пропадането на руската империя не губи славянскиятъ свѣтъ; той печели, защото славянскиятъ държави, останали сами и свободни, ще могатъ по-добре да намѣрятъ политическите срѣдства за запазване своята самостоятелност, отколкото когато всички стоеха подъ голѣмата угроза на руските аспирации. Азъ чувамъ често пѣти да се казва: „Ние сега на кого ще се надѣваме, когато пропадналата Русия не би могла да ни защити, а утрѣ една възобновена Турция може да прѣдяви апетити спрѣмо насъ?“ Това сѣ приказки на хора, които не мислятъ политически. Нито нѣкой пѣтъ Русия намъ е помагала въ името на славянството, нито нѣкой пѣтъ ни е застрашавала въ името на това, че нейните и нашите интереси сѣ еднакви; напротивъ, тѣ сѣ тѣй различни, че или ние трѣбва да бждемъ сами, или ако отидемъ противъ Русия, тая Русия да бжде единъ нашъ врагъ. Азъ ще ви кажа какво мисли по тоя въпросъ единъ нашъ вѣстникъ. Той е вѣстникътъ на Народната партия, единъ листъ, който отлично маневрира въ нашата политика между компромиса и интригата, единъ листъ, който по всички въпроси има миѣние. Съ избухването на руската революция, съ идването на власт на болшевикитѣ, на 2 януарий в. „Миръ“ въ една статия „България и Русия“ говори какви трѣбва да бждатъ нашите отношения. Той цитира една статия на „Руский вѣстникъ“ брой 200, писана прѣзъ 1916 г. въ която Черновъ, прѣдседателъ на разгуреното отъ болшевикитѣ Учрѣдително събрание, казва: (Чете) „Споредъ Черновъ руската стара политика грѣшила спрѣмо България, и той прави прѣгледъ, за да докаже това, на цѣлата история на руско-българските отношения до прѣди балканската война, като разправя какъ руситѣ искали изпърво да уредятъ България по образа на руската Дума и българитѣ се противили; какъ руситѣ не могли да търпятъ българската конституция и станали причина да се суспендира въ 1881 г.; какъ се разсърдили на князъ Батемберга, задѣто възстановилъ конституцията; какъ не искали да признаятъ съединението и отзовали своите офицери отъ българската армия; какъ станали причина да бжде сваленъ Батембергъ и не искали да одобрятъ новоизбрания князъ Валдемаръ Датски и пр. и пр. Ние разказахме всичката тѣжна и тежка история, казва Черновъ, за да се види какъ царска Русия изпортила, какъ тя разруши всичко добро, посѣяно въ сърдцето на българския народъ чрѣзъ братските услуги, принесени на България отъ руския народъ и руския войнъ. Тая поучителна история трѣбва добре да запомнятъ и да знаятъ всички руски люде. Само който я знае, може да разбере, защо въ тая война когато Русия излѣзе да се застъпи за слабата Сърбия, всички балкански народи не се присѣдиниха къмъ нея. И докато царска Русия продължава тая политика, всичката кръвъ, що пролива руския народъ и неизчислимите жертви, които дава, ще пропаднатъ даромъ; и всички негови усилия ще се обръщатъ въ нищо“, а в. „Миръ“ бѣлѣжи: „Намъ не остава, освѣнъ да се съобразимъ съ тия схващания на нова Русия“.

Азъ запазихъ този вѣстникъ за мои изучавания, не за да го кажа тукъ, въ Парламента, и не съ тая цѣль, но при дебатитѣ, които се развиха тукъ, особено рѣчта на г. Данева, азъ поискахъ да изнеса и този фактъ, защото, убѣденъ съмъ, че отсега нататъкъ, полека-лека онова, което принадлежи на историята, ние ще го оставимъ, онова, което е наше минало, полека-лека ще го забравимъ, за да можемъ всички съ всички сили да принадлежимъ на бъдещето. Но, убѣденъ съмъ, че и най-закоравѣлите политики, които досега сѣ мислили другояче, врѣме е да схванатъ тая мисълъ на Черновъ, на руския човѣкъ, и да я разбератъ, за да можемъ да се отърсимъ всички отъ ония тежки традиции на миналото, които еднакво тежатъ и намъ, и на другитѣ.

Азъ припомнихъ това, за да мога да възразя на г. Данева, който казва: „Съ какво право вие отивате да изнасилвате руското правителство или ония, които сѣ ви създали?“ Не е така, не болшевикитѣ създадоха България. Тѣ бѣха сжщата оная революционна партия, която прѣзъ освободителната война желаше погрома на Русия, сжщата, която уби и Царь-Освободителя.

В. Коларовъ: Въ 1878 г. не съществуваша болшевикитѣ.

Д. Кьорчевъ: Не болшевикитѣ, а революционна партия, казвамъ.

К. Панайодовъ: Въ Русия тогава имаше нихилисти.

А. Коновъ: Стамболовъ имъ бѣше шефъ.

Д. Кьорчевъ: Да оставимъ Стамболовъ. Не прилича на Васъ, съ тая усмивка на безгрижие — да не кажа по-тежка дума — да говоритѣ за единъ човѣкъ, който принадлежи на цѣлата страна и на нашата история, а не на една партия.

А. Коновъ: Азъ разбрахъ Вашата мисълъ за Стамболова като шефъ на нихилиститѣ въ България. Вие не можете да разберете това, което ви казахъ. Напразно искате да го защитите. Той се титулуваше като шефъ на нихилиститѣ въ България — това искамъ да кажа тукъ. Ако щете, вземете го като успѣхъ. Сега ще ставате вие новъ русофилъ!

Д. Кьорчевъ: Азъ русофилъ не съмъ.

А. Коновъ: Азъ слѣдвамъ Вашата мисълъ.

К. Панайодовъ: Цѣлата руска интелигенция тогава поддържаше политиката на Стамболова.

А. Коновъ: Да, да, сега ще ставате нови русофили.

Прѣдседателъ: Оставете прѣрѣканията, г-да.

Д. Кьорчевъ: Г-да! Азъ не искахъ въ моята рѣчь да дамъ поводъ за каквито и да било прѣрѣкания, защото обѣщахъ, че нѣма да полемизирамъ и че онова, което бихъ направилъ като възражение, то е защото чувствувамъ, че всички ние сме длѣжни да внесемъ една яснота най-послѣ въ тия схващания и разбираия — не само въ разбирането на днешния моментъ, но и въ разбирането, което ние имаме за него, когато го свързваме съ близкото минало или съ бъдещето, което ни прѣдстои. Тукъ ми подхвърлиха, че азъ говоря за русофилство. За русофилство говори оня, който смѣта, че България е изневѣрила на Русия, трѣгвайки въ една борба противъ нея; за русофилство говори оня, който днесъ плаче върху резултатитѣ, които даде руската революция, защото голѣмата империя била погубена, а който мисли исторически здраво, ще разбере, че распадането на руската империя, распадането на тоя колосъ е една нова ера за Европа, за народитѣ, които я населяватъ, особено за малките народи, които бѣха длѣжни да играятъ една политика на опортюнизъмъ, рискувайки всѣки моментъ да загинатъ, защото най-послѣ не може човѣкъ да доизкара една двусмислена политика докрай. Не е ли вѣрно, че въ нашата страна тоя опортюнизъмъ, започнатъ отъ освобождението и свършенъ до балканската война — ту съ Австрия, ту съ Русия, ту противъ Австрия, ту противъ Русия, докара най-печални резултати? Не е ли вѣрно това за Сърбия, не е ли вѣрно това за Ромъния? Азъ казахъ, че руската голѣма империя бѣше равнодушна къмъ страданията на тия малки народи; тя не ги зачиташе, тя не държеше смѣтка за тѣхъ, защото нейните цѣли бѣха много голѣми и нейните интереси не можеха да стоятъ въ колизия съ малките балкански народи, да били тѣ даже и славянски.

Въпроситѣ, г-да, които възникватъ отъ продължението на войната, сѣ два вида: едни, уреждането на които е станало съ договори между правителството и неговитѣ съюзници, и други, които продължението на войната наложатъ. Въпроситѣ, които правителството е разрѣшило съ тайни договори, азъ не мога да разисквамъ, защото трѣбва да заявя, че не ги зная. Въпроситѣ, които възникватъ отъ продължението на войната, сѣ въпроси, които всѣки различно схваща и различно разбира, и по тѣхъ азъ не зная гледището на правителството, но азъ съмъ длѣженъ да заявя, че ония, които дадоха едно пълно миѣние по тия въпроси, грѣшатъ и правятъ само политика, политика партийна. Така, нап., прѣзъ дебатитѣ по тоя кредитъ всѣки отъ ораторитѣ каза по нѣщо за добруджанския въпросъ. Той се разисква и по-рано, като се поѣдизвика правителството съ извѣстнитѣ питання на г. Теодорова и на г. Малинова. Моето миѣние за добруджанския въпросъ се различава отъ това на всички, които сѣ говорили тукъ. Азъ съмъ го казалъ, прѣди България да се намѣси въ войната съ Ромъния, и то бѣше въ 1916 г., когато при едни подобни дебати азъ подчертахъ, че политиката за владѣнието на Дунава до неговото устие трѣбва да бжде политика българска, независимо отъ туй Ромъния ще се на-

мѣси ли въ войната или не, тъй като този въпрос поставя въ зависимост дълготрайността на нашия съюз съ централните сили или неговата краткост. Ако ние имаме цѣлия Дунав до устието, този съюзъ най-добъръ би се гарантиралъ, би се обезпечилъ въ своите южни поли, ако бѣде защищаванъ по протежението на тая рѣка. Инакъ оня български кмѣ земя, нареченъ Добруджа, ще бѣде винаги опасенъ за нахлуване отъ сѣверъ. По тоя начинъ добруджанскиятъ въпросъ възникна още наврѣмето си като сръбно-европейски въпросъ, а съ намѣсата на България въ войната сръбци Ромѣния, една война, прѣдизвикана отъ Ромѣния, въпросътъ за Добруджа си остава въпросъ разрѣшенъ тъй, както тогава мислѣха въ сръбно-европейските столици. И онова, което се говори вънъ или тукъ, какъ ще владѣемъ Добруджа, какъвъ портъ ще бѣде Кюстенджа, ще бѣде ли тя наша и т. н., сж приказки, които се оправдаватъ съ голѣмия интересъ или любопитство на нашето общество, но за мене тия приказки нѣматъ цѣна. За мене е важно едно — владѣнието на Добруджа да не позволява накърнение отчасти дори на българския суверенитетъ. Но азъ отивамъ по-далечъ. Ако устието на Дунава не остане на една комисија на всички държави, прѣзъ които минава Дунавъ, а остане да се владѣе отъ една или друга сила и стане укрѣпенъ портъ, азъ се боя да не би Солунъ да бѣде задържанъ отъ англичанитѣ, и по тоя начинъ да се отвори една перспектива за България слѣдъ войната да остане подъ двѣ голѣми влияния. Но това сж въпроси, които азъ си поставямъ и на които азъ отговоръ не давамъ, защото мисля, че тѣ засега не чакатъ отговоръ отъ мене. Когато се говорѣше за Добруджа, често пѣти се отправяха упрѣци къмъ нашитѣ съюзници. Дълженъ съмъ, като депутатъ, който винаги отъ тази трибуна въ продължение на 4 години съмъ защищавалъ политиката на правителството по всички въпроси и съмъ се старалъ грижливо да изучавамъ тѣзи въпроси, да протестирамъ противъ нападкитѣ, които станаха къмъ нашитѣ съюзници германцитѣ и австрийцитѣ, нападки, които станаха отъ г. г. Георговъ и Омарчевски, защото азъ не зная по-голѣма съюзническа лоялностъ, отколкото тази, която има между насъ и съюзницитѣ. Вие напрасно ще дирите факти. Оставете малкитѣ търкания тамъ долу между войницитѣ, оставете онова, което има инцидентенъ характеръ. Въ политиката има много голѣма лоялностъ. Азъ съжалявамъ, че нѣмамъ „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ отъ 3 февруарий, за да ви прочета статията за Добруджа, единъ офицеръ, който винаги е държалъ за свота дума. Когато прѣзъ врѣме на анексийната криза бѣше писалъ, че Германия не е солидарна за анексията на Босна, Камбонъ подаде нота, защото знаеа, че когато „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ каже това, то е една обмислена и здрава държавническа дума. Не зная, кой ми го взе, като го носѣхъ два дни въ джоба си. Въ нашитѣ вѣстници се възпроизведе работата, но тамъ не бѣше пълно. Въ тази статия се доказваше, защо въпросътъ за Добруджа не е повдигнатъ досега отъ българския народъ — защото задачитѣ на неговото обединение, казва вѣстникътъ, не можеха да се разрѣшаватъ по двѣ различни направления едновременно: по направление къмъ Югозападна Македония и по направление на сѣверъ къмъ Добруджа. Би било единъ безуменъ политически актъ едновременно да прѣдизвикаш и сѣверния, и южния си съсѣдъ, и методичността, съ която българитѣ прѣсѣлватъ своето обединение, казва „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“, е образецъ на държавническа мъдростъ. Тѣ отидоха на югъ, тѣ се опитаха въ балканската война да взематъ онова, което е тѣхно законно наслѣдство, но не успѣха; опитватъ се и въ тази война, и ако днесъ тази война се развива по такъвъ начинъ, че се дава възможностъ за разрѣшение на всички въпроси, нека тѣзи въпроси, специално и добруджанскиятъ, се разрѣшатъ въ интереситѣ на нашитѣ доблестни съюзници. Когато го казва това „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“, когато азъ го ревелирамъ тукъ прѣдъ Събранието, когато се говори отъ едни или други, отъ различни партии въ Германия, какво говорятъ военнитѣ, какво говорятъ хората, които нѣматъ отговорностъ?

А. Радоловъ: Ами онова, което става въ Добруджа?

А. Крушковъ: Нищо не става.

Д. Кьорчевъ: Завчера единъ отъ нашитѣ професори, който бѣше дълго врѣме въ Швейцария, ми каза: „Най-голѣмитѣ приятели на Антантата ми казаха: „Браво, вие сте единъ силенъ народъ, защото Антантата не успѣ да ви вплете въ онова несъгласие, което полека-лека я руши и ще я разсипе. Ние, антантофилитѣ, страдаме отъ това,

какъ картината на разрушението е страшна, тибелна. Браво на васъ, че отидохте съ съюзницитѣ, които не само сж силни и здрави, но и чинто интереси съвпадатъ съ вашитѣ. Вие сте единъ силенъ народъ“. Това ни го казватъ нашитѣ врагове, и азъ съмъ убѣденъ, че съ продължение на войната, колкото и това продължение да бѣде свързано съ голѣми жертви и да не се желае отъ насъ, ние, нашиятъ народъ и нашата кауза, България и нейниятъ престижъ порастватъ въ очитѣ на всички, и въ очитѣ на нашитѣ врагове, защото тѣ не могатъ да достигнатъ това единство.

Да оставимъ тѣзи въпроси, тѣ сж отъ другъ характеръ, но, колкото се отнася до нашия народъ и до малката България, тѣ сж винаги интересни, и ние трѣбва да ги изтъкваме. Азъ ще завърша по тази точка така: всѣки единъ българинъ, който открито напада днесъ не съюзницитѣ на правителството, а съюзницитѣ на България, върши грѣхъ много тежъкъ, единъ грѣхъ, върху който трѣбва да се замисли, ако дѣйствително съзнателно той върши тази грѣшка. Но тази трибуна е търпелива. Отъ нея се говорятъ чудовищни нѣща, и азъ мисля, че всичко, което е казано отъ нея, е казано не съ голѣмо съзнание и държавническа мъдростъ, а отъ съображения многобройни, които не искамъ да разисквамъ.

К. Сидеровъ: Въ Австро-Унгария, г. Кьорчевъ, какво говорятъ за германцитѣ; можете ли ни каза — и тѣ сж съюзници?

Д. Кьорчевъ: Азъ не съмъ мандатаръ на унгарския парламентъ.

Между въпроситѣ, които повдигна г. Даневъ въ своята рѣчь — и нека пакъ забѣлѣжа, една рѣчь много изчерпателна, доколкото въ нея бѣше внесено политическо разбиране и схващане — бѣше и въпросътъ какво диримъ ние при устието на Морава. Разбирамъ, казва той, че Македония е наша, и ние трѣбва да я имаме, но при устието на Моравско ние нѣмаме законно наслѣдство. Ние имаме въ Югозападна Македония Леринъ, Костурско, дѣто сж много добри българи, но при устието на Морава това е една грѣшка на политиката. По този въпросъ азъ бихъ могълъ да отговоря само съ двѣ думи: че обединението на единъ народъ става по възможностъ така, че да обхване всички свои еднородни елементи, но и по начинъ такъвъ, че да може да създаде всички гаранции за владѣние, за продължително, дълговѣчно държане на тѣзи свои еднородни елементи. На другъ езикъ това би се изразило съ думата политика на регулация, но никой не трѣбва да прѣнебрѣгва тѣзи съображения и да иска да прави отъ картата на една страна онѣзи капризни лакутушения, които винаги биха я изложили на опасностъ.

Г. Даневъ повдигна и другъ единъ въпросъ — въпроса за Албания, по който г. Драгиевъ, прѣдставителъ на нашия селски центъръ, казва: „Да мислимъ за нашата България и да оставимъ Албания“. Не е тъй, г-да. Въпросътъ за Албания е много тѣсно свързанъ съ нашитѣ интереси, и азъ ще се помѣча да го обясня. Неуспѣхитѣ на политиката прѣзъ 1912 г. се дължатъ на съюзническата измѣна, която Сърбия направи къмъ България съ искането си да се ревизира съюзническиятъ договоръ. Това искане на Сърбия произтичаше отъ обстоятелството, че великитѣ сили отказаха на Сърбия пристанище на Адриатическия брѣгъ. Не само австрийскиятъ посланикъ въ Лондонъ графъ Менсдорфъ, но и италианскиятъ, и рускиятъ Бенкендорфъ, и всички ония, които създадоха статутитѣ на албанската държава, всички тѣ, отъ желание да задържатъ Италия, която имаше аспирации на югъ отъ Шкумба, казаха, че ще се създаде независима Албания. На 8 май се сключи конвенция между Австрия и Италия за избиране момента, когато двѣтѣ държави ще окупиратъ Албания — Италия на югъ отъ Шкумба и Австро-Унгария на сѣверъ. Тази конвенция я видѣхъ днесъ вече напечатана въ документитѣ, изнесени отъ руското революционно правителство. Ако сърбитѣ не можаха да отидатъ на Адриатическия брѣгъ, макаръ че слѣдъ падането на Битоля тѣ направиха единъ зименъ походъ прѣзъ планинитѣ, за да стигнатъ брѣга, защото това имъ бѣ казано; ако и Русия, заедно съ другитѣ волики сили, участвува въ блокадата за прѣмхване обсадата на Шкодра и прѣпорѣжа на Сърбия да не търси дебеше на Адриатическото море; ако Сърбия се тласна на югъ къмъ Македония да търси дебеше на Егейско море, азъ питамъ: не е ли важенъ за насъ албанскиятъ въпросъ? Не е ли той отъ онова голѣмо значение, което единъ отъ ораторитѣ изтъкна, именно да не позволимъ едно двойно влияние на велики сили върху политиката на Балканския полуостровъ? Италия, напр., не е балканска държава, но

Сант-Джулияно заяви въ 1912 г., при обявяването на войната, че Италия има балкански интереси. Въ Италия има единъ комитетъ, нареченъ рго Albania, отъ който комитетъ се дадоха всички пари и отъ който комитетъ се изпратиха всички пушки за голѣмото въстание въ 1911 г. въ Албания, което въстание коштува на Турция грамадни жертви, тъй като Тургутъ паша на два пѣти бѣше битъ отъ въстаницитѣ. Това въстание прѣдизвика голѣмия въпросъ, който на два пѣти бѣше разискванъ въ Лондонъ въ камарата на общинитѣ. Този албански въпросъ е въпросъ за влияние на полуострова отъ тѣзи двѣ велики сили, каквото влияние имаше по-рано върху този полуостровъ отъ Русия и Австрия, и ние трѣбва да имаме едно становище по него. Ако Сърбия ще съществува, тя трѣбва да има на Адриатическия брѣгъ пристанище; ако нѣма да съществува, тоя въпросъ остава пакъ откритъ, т. е. дали една Албания самостоятелно би могла да живѣе или тя ще прояви единъ животъ, който ще призове една чужда окупация. Каквото и да стане, както го казахъ и по-рано, когато апелирахъ къмъ г. министъръ-прѣдседателя да създаде една специална комисиия за изучаването на този въпросъ — мисля, че сега такава една комисиия работи — азъ смѣтамъ, че този въпросъ е много важенъ за насъ. Азъ не искамъ да го разрѣшимъ, но поне да имаме едно мнѣние по всички ония възгледи, които съществуватъ въ Виена и Римъ.

К. Пастуховъ: Значи, вие се колебаете дали Сърбия ще съществува.

Д. Кьорчевъ: Какво ще стане съ Сърбия, азъ не зная. Продължителността на войната ще носи грамадни жертви за ония, които създаватъ тази продължителност. Кой сж виновницитѣ за тази продължителностъ, за мене е ясно, защото военнитѣ цѣли на Съюза сж открити, на Антантата — неясни. Но като се връщамъ на въпроса за нашитѣ бѣдащи отношения къмъ Албания, азъ стоя на гледището — бихъ желалъ то да не се усвоява, но да бѣде прѣдметъ на проучване, на разглеждане — че Албания, която е способна за животъ, споредъ менъ, трѣбва да открие пѣтъ отъ къмъ морето на Сърбия, ако тя съществува. Този въпросъ е много важенъ.

А. Коновъ: Сѣ отъ любовъ къмъ малкитѣ народи ли?

К. Пастуховъ: Значи, има стремежъ къмъ Адриатическото море.

Д. Кьорчевъ: Сжщо и въпросътъ за Валона не е албански въпросъ. Въ 1804 г. Наполеонъ ходи за тази Валона да се бие. И тамъ морето е една тѣснина, каквато сж Дарданелитѣ. И този въпросъ е много важенъ, и интереситѣ на ония, които отиватъ до този пунктъ, трѣбва да бѣдатъ по такъвъ начинъ проявени, че напълно да бѣдемъ обезпечени ние отъ каквито и да било влияния.

К. Пастуховъ: Много важенъ въпросъ е кой ще се бие да отстоява това и отъ кѣдѣ ще се намѣрятъ срѣдства, ако се продължи войната.

Прѣдседателъ: Моля, не прѣкъсвайте!

К. Пастуховъ: Тази грандомания ще ни лиши отъ онова, на което ние искаме да се радваме.

Д. Кьорчевъ: Азъ мисля, че този голѣмъ въпросъ си задава всѣки единъ и че той е много важенъ, но на него въпросъ недѣйте търси отговоръ отъ мене.

К. Пастуховъ: Отъ Васъ ще диримъ.

Д. Кьорчевъ: Вѣрно е, че ние воюваме шестъ години, вѣрно е, че нашитѣ жертви сж по-голѣми отъ жертвитѣ на всички ония, които сж участници въ тази война, вѣрно е, че прѣживѣхме печални събития на съюзническа измѣна и на неосъществени надежди.

А. Коновъ: Сега пакъ ще прѣживѣмъ.

Нѣкой отъ дѣсницата: Това сж Ваши желания.

К. Пастуховъ: Въ българската Камара трѣбва да прѣстанатъ да се чуватъ гласове за продължително воюване.

Д. Кьорчевъ: Г. Пастуховъ! Вие никога не идете тукъ съ опрѣдѣлена политика, да кажете какво мислите по тия въпроси, а винаги говорите за народно недоволство, за

несгоди, за мѣнотии, за кризи, които всички прѣживѣваме. Това го правите по единъ начинъ несдържанъ, невъзпитанъ, грубъ, варварски и винаги противъ насъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ) Кажете своитѣ разбирания, както азъ правя това.

К. Пастуховъ: Такива възпитани като Васъ грандомани създаватъ гробницата на България.

Д. Кьорчевъ: Вие сте единъ човѣкъ, който въ всѣко врѣме дава право на всѣки държавникъ да Ви хване за ухото и да Ви постави въ най-пълно изолиране. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

К. Пастуховъ: Българскиятъ народъ не позволява на никакви държавници да правятъ изолирвания.

Д. Кьорчевъ: Вие сте единъ толкова страхливъ подлецъ, че никога не сте способни за това.

А. Коновъ: Вие толкова ли сте безстрашенъ?

Д. Кьорчевъ: Азъ Васъ ли ще слушамъ, когато се чертае историята на войната?

К. Пастуховъ: Вие сте служили на хиляда души досега и занаяпрѣдъ е неизвѣстно на кого ще служите.

Прѣдседателъ: Г. Пастуховъ! Моля, малко по-голѣмо търпение имайте — слушайте оратора.

К. Пастуховъ: Да не си позволява единъ недостоеенъ езикъ къмъ единъ народенъ прѣдставителъ. Азъ му задавамъ най-сериозенъ въпросъ.

Прѣдседателъ: Вие се закачате самъ.

К. Пастуховъ: Не се закачамъ, а поставямъ само въпросъ.

Прѣдседателъ: Оставете оратора да се изкаже, както Васъ оставятъ да се изкажете.

Д. Кьорчевъ: Ние нѣмаме какво право да се мѣсимъ въ работата на нашитѣ съюзници или на нашитѣ врагове, защото намъ ни липсватъ условията на мирния животъ, за да знаемъ какво става въ тѣзи страни. Но онова, което трѣбва да призове всички наши грижи и всички наши способности, това е разрѣшението на задачата, която си поставихме съ влизането въ войната.

К. Сидеровъ: Това е запазването на фронта. Всичкото внимание тамъ трѣбва да бѣде сега. Това трѣбва да бѣде задачата на народа.

Д. Кьорчевъ: Тази задача, безспорно, е отъ вѣтрѣшенъ характеръ, тя е и отъ вѣншенъ характеръ. Мене ме прѣкъсватъ тукъ много пѣти и казватъ: важенъ е фронтътъ, важно е онова самочувствие въ въоръжения народъ, който е поставенъ на изпитания, важни сж грижитѣ за създаването крѣпки надежди и вѣра въ едно бѣдаще, важно е ние всички да можемъ да остранимъ поводитѣ, които създаватъ възбуждение и негодувание. Важно е, казвамъ, и азъ, но тутакси съмъ длъженъ да прибавя, че всички ония явления, които виждаме въ нашия животъ и които сж отъ характеръ справедливо да възбудятъ негодувание у мнозина и на фронта, тѣ не се дължатъ на причини, които сж извънъ насъ; тѣ се дължатъ на причини, които се криятъ у всички ни. Ние сме младъ народъ; кога се подготвихме ние за една организация, за единъ тилъ; кога бѣхме възпитани да можемъ да изживѣмъ една толкова продължителна криза? На колко години сме? Нима, ако има Дирекция на прѣхраната, Главна квартира, правителство, тилово управление, фронтъ, които спорятъ помежду си, които се недоразумѣватъ по извѣстни въпроси, нима ако у всички тѣзи мѣста ставатъ нѣща, които намиратъ неодобрение, които възбудятъ упрѣци, нима всичко туй не сж мѣста, кѣдѣто сж събрани прѣдставители на цѣлия народъ, приятели наши и неприатели наши политически? Нима не сме ние отъ сжщата тази каша, която още не е кристализирана, за да създадемъ бистри умове, за да създадемъ хора толкова нравствено издигнати, толкова много високостоящи, както ги има въ другитѣ страни? Обяснете си този процесъ на тѣзи нѣща у насъ малко по-

спокойно и съ едно разбиране на хора, които не искат да търсят вината въ единъ или двама, а въ цѣлата епоха.

К. Сидеровъ: Вие искате да създадете зрѣлища — хората да се биятъ тамъ, а вие да гледате отъ тукъ.

Прѣдседателъ: (Звъни)

Д. Кьорчевъ: Г. Сидеровъ! Вие не ме познавате. Азъ съмъ човѣкъ, който най-много дигамъ гюрултия тамъ, дѣто Вие смѣтате, че трѣбва да се говори. Но азъ искамъ да направя една обща генерализация, за да разберемъ дали бѣхме подготвени като младъ народъ — да не говоримъ за старитѣ държави, които не сж подготвени — да изживѣемъ такава една криза, която се наложи на България не отъ самата нея. Защото азъ съмъ убѣденъ, че ако бѣхме неутрални, щѣхме да бждемъ икономически, вътрѣшно по-злѣ, отколкото прѣзъ войната.

Отъ лѣвицата: Напротивъ.

Д. Кьорчевъ: Ако бѣхме на другата страна, отъ насъ щѣше да има скитници, щѣше да има хора, които щѣха да проклинатъ не само сждбата на България, но и на всички свои близки. Азъ смѣтамъ, че при тази криза ние имаме, първо, великото щастие да бждемъ рѣдкитѣ оня народъ, който не видя неприятелъ на своята земя; второ, да отбѣлжимъ голѣми побѣди; трето, да видимъ чрѣзъ тия побѣди достигнати цѣлитѣ, които си поставихме въ войната, и, четвърто, днесъ да виждаме, че събитията се развиватъ въ наша полза. Веднѣжъ г. Липчевъ нарече отъ тази трибуна всичко това късметъ. Кажете го каквото искате, но въ всѣки случай това е положението, въ което днесъ се намира страната.

Д. Теневъ: Случайно.

С. Лилковъ: Споредъ Дечо, случайно.

Д. Кьорчевъ: Г. Даневъ въ своята рѣчь постави единъ въпросъ сжщо тъй твърдѣ важенъ. Не би ли било добръ България, която не е въ неприятелски отношения съ Америка, да стане единъ посрѣдникъ между Америка и ония, които воюватъ съ нея? Не би ли било това едно срѣдство, казва г. Даневъ, което, ако опитае, би съкратило войната и би дало възможность за единъ по-скорошенъ миръ? За мене всичко това е твърдѣ тъмно. Прѣдставете си, че нашето правителство се намира въ единъ диалогъ прѣзъ океана съ правителството на Уйлсона и рѣшава нашето правителство какъ да посрѣдничи, за да може да съкрати голѣмата война.

Я. Сакжзовъ: Имаме пълномощенъ министъръ тамъ.

Д. Кьорчевъ: Г. Даневъ видѣ въ тази си мисль едно пожелание за края на войната. Ние всички желяемъ този край.

А. Коновъ: Вие не го желяете.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Д. Кьорчевъ: Добръ, прието.

А. Коновъ: Вие се изказахте прѣди малко, защо протестираете? Помнете какво говорите.

Д. Кьорчевъ: Но ако ние смѣтаме себе си способни за едно такова посрѣдничество, би било много наивно да се мисли, че такова посрѣдничество би дало резултати.

Прѣдседателъ: Д-ръ Д. К. ВАЧОВЪ

Послѣдната мисль на г. Даневъ въ неговата искрена рѣчь бѣше: ние въ бждаще трѣбва да услужваме на двѣтъ политически групировки, ако такива останатъ слѣдъ войната; ние сме една страна на кръстопѣтъ; ние ще имаме полза, ако еднакво бждемъ добри къмъ единитѣ и другитѣ. Г-да! Ние направихме опитъ за една такава опортюнистическа политика. Прѣзъ балканската криза и Петербургъ, и Виена, и Берлинъ, и Лондонъ бѣха столицитѣ, откъдѣто по разни въпроси се очакваше помощъ и подкрѣпа. Ние създадохме недовѣрие у всички; страната бѣше изолирана; прѣживѣхме една катастрофа, и азъ досега не мога да очертая въ себе си оная политика, която тогава имаше кабинетътъ — политика на еднакво добро приятелство съ двама неприятели. Дали въ бждаще ще трѣбва да водимъ една политика, която да примирява тѣзи двѣ течения, ако тѣхнитѣ интереси лежатъ тукъ, това е въпросъ, който не чака сега отговоръ. Но азъ смѣтамъ, че политиката въ бждаще ще бжде повѣрена въ рѣцетѣ на хора, на които споменътъ отъ минали грѣшки нѣма да тежи, на хора по-млади, на една генерация, която ще отдѣли партизанството отъ политиката, ще отдѣли амбицията отъ едно разумно и трѣзво схващане задачитѣ на бждаща България. И тогава бждете увѣрени, г-да, че обезщетенията, контрибуциитѣ, които днесъ всѣка отъ воюващитѣ държави търси, за да намѣри едно възмездие за голѣмитѣ жертви, които е дала, за насъ тѣзи обезщетения, контрибуции ще се създадатъ чрѣзъ добро управление на една независима, обединена, голѣма България, и нейнитѣ ресурси, и нейнитѣ богатства, и всичко онова, което ще бжде нейна национална мощъ, въ скоро врѣме ще покрие спомена за голѣмитѣ жертви, дадени отъ насъ. Това врѣме ние всички желяемъ да бжде скоро, но заедно съ това ние желяемъ чрѣзъ една обединена България да намѣримъ всичката възможность за обновяването на така закрѣглената и увеличена наша държава, едно обновяване, при което никой отъ насъ нѣма да вижда въ политическия си събѣсѣдникъ само противникъ и врагъ, а сътрудникъ. Защото убѣденъ съмъ, че тази война, като ще изкорени, като ще изтрѣби възможноститѣ за нови граждански борби въ България, ще даде възможность да се замислимъ за онова икономическо прѣвъзможване, за онова засилване, чрѣзъ което кредити не като тоя, а петъ пѣти по-голѣми отъ него ще могатъ да се покриятъ, ще могатъ да се дадатъ отъ народа, и то не за цѣлитѣ на войната, а за цѣлитѣ на единъ голѣмъ, великъ, културенъ български напредѣкъ. (Ржкоплѣскание отъ дѣсницата и дѣсния центъръ)

А. Коновъ: Работата е само да запазимъ богатствата на България отъ разни сервитути. (Възражения отъ дѣсницата)

Прѣдседателъ: Има думата г. Никола Харлаковъ.

Н. Харлаковъ: Утрѣ.

Прѣдседателъ: Слѣдъ споразумѣние съ г. Харлаковъ, г. Харлаковъ обѣща, че ако говори въ понедѣлникъ, ще говори по-малко. Ще дигна засѣданието при това обѣщание на г. Харлакова, че ще бжде кратѣкъ въ идущето засѣдание.

Идущето засѣдание ще бжде въ понедѣлникъ, понеже за утрѣ прошетарната комисиия не е готова.

Ще продължимъ днешния дневенъ редъ, като къмъ пунктъ втори се добави: второ четене законопроекта за отпускитѣ на заболѣлитѣ чиновници и служащи прѣзъ врѣмѣта на войната по Министерството на желѣзницитѣ, пощитѣ и телеграфитѣ.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 7 ч. 25 м. вечеръта)

Секретаръ: М. ЗЕЛКОВЪ

Началникъ на Стенографското бюро: Т. ГЪЛЖБОВЪ